

ITTZÉS MÁTÉ

Funkcióigés szerkezetek és nyelvészeti rekonstrukció¹

This paper investigates the possibility of the reconstruction of light verb constructions for a proto-language in general and Proto-Indo-European (PIE) in particular. It is argued that the category of N+V light verb constructions as a type probably existed in PIE, but the reconstruction of specific constructions faces serious difficulties, since apart from the lack of exact correspondences between light verb constructions of the individual Indo-European languages, it also runs counter to various theoretical and methodological principles of comparative historical linguistics.

Keywords: light verb construction, reconstruction, root enlargement, univerbation, Proto-Indo-European

Kulcsszavak: funkcióigés szerkezetek, rekonstrukció, gyökbővítmeny, univerbáció, indoeurópai alapnyelv

1. Bevezetés

Az összehasonlító történeti nyelvészet egyik célja, hogy a vizsgálat tárgyát képező nyelvcsaládba tartozó nyelvek egykori közös őst, az ún. alapnyelvet vagy proto-nyelvet – az elérhető adatoktól és az alkalmazott módszerek helyességétől függően – minél teljesebben feltárja. Az egyes kutatók álláspontja azonban nagy mértékben eltérhet abban a tekintetben, hogy mit és milyen részletességgel tartanak rekonstruálhatónak az alapnyelvből. Az indoeurópai alapnyelvet illetően például alighanem kevesen annyira optimisták, mint a 19. század derekán August Schleicher (1868), aki – „theils um darzuthun, dass, wenn auch mit mühe, zusammenhängende sätze in indogermanischer ursprache gebildet werden können, theils animi causa” – egy teljes szöveget publikált rekonstruált indoeurópai alapnyelven.

Schleicher „A juh és a lovak” című híres, még a nem nyelvészek által is viszonylag széles körben ismert állatmeséjének az azóta eltelt immár másfél év-

¹ Az ELTE BTK-n 2016. október 28-án tartott magyar nyelvű habilitációs előadás szerkesztett változata. Itt fejezem ki köszönetemet mindazoknak, akik az előadás utáni vita során tett értékes megjegyzéseikkel segítették a jelen tanulmány elkészítését: Ladányi Mária, Dér Csilla, Wojtilla Gyula, Déri Balázs, Cser András, Adamik Béla, Biró Tamás. Szintén köszönettel tartozom két névtelen lektoromnak hasznos észrevételeikért.

században számos modernizációja látott napvilágot,² ezek azonban elsősorban alkotóik fonológiai és morfológiai felfogásáról adnak képet, szintaktikai változtatásokat a Schleicher-féle verzióhoz képest – kevés kivételtől eltekintve – alig tartalmaznak. Most csak egy rövid, de jól megragadható példát említek a szintaktikai különbségekre. Schleichernél a juh a következő szavakkal fejezi ki sajnálkozását a lovaknak:

- (1) *kard aghnutai mai*
szív búsul nekem
'Búsul a szívem.'

Ezzel szemben Byrd változatában ezt találjuk:

- (2) *kér moi aghnutor*
szív nekem búsul

Az első pillantásra szembeötlő fonológiai (különböző magánhangzók mindhárom szónál, a kezdő zárhang [*k* : *k̄*] eltérése a 'szív' szóban) és morfológiai különbségek (eltérő mediális igei személyrag [-*toi* : -*tor*], ablaut-különbség a 'szív' főnévben) mellett eltérő a két változat szórendje is. Byrd verziójában a hangsúlytalan **moi* névmás klitikumként – a Wackernagel-törvénynek nevezett szórendi szabályszerűséggel összhangban – az első, hangsúlyos szó után a mondat második helyén, az ún. Wackernagel-pozícióban található.³

Még ha nem gondoljuk is úgy, mint Schleicher, hogy akár egész szövegeket tudunk rekonstruálni, tény, hogy nagyon sok mindent tudunk az indoeurópai alapnyelvről. Ehhez természetesen az is hozzájárul, hogy a Schleicher óta eltelt

² Ezekről legkönnyebben a https://en.wikipedia.org/wiki/Schleicher's_fable oldalon tájékozódhat az érdeklődő. A legújabb általam ismert változat a University of Kentucky indogermanistája, Andrew M. Byrd nevéhez fűződik, aki 2013-ban nagy feltűnést keltett azzal, hogy saját verzióját fel is olvasta (még egy magyar nyelvű blog is tudósított róla: http://juharizsuzsanna.blog.hu/2013/09/30/osnyelven_szolalt_meg_a_professzor). A felvétel a <http://www.archaeology.org/exclusives/articles/1302-proto-indo-european-schleichers-fable> oldalon hallgatható meg. Ahogy az említett Wikipedia-oldal is tudósít, a mese első mondata Ridley Scott 2013-as Prometheus című sci-fijének egyik jelenetében is szerepet kap.

³ Schleicher a Wackernagel-törvényt természetesen még nem ismerhette, hiszen ezt a felismerést a névadó svájci nyelvész csak a 19. század végén publikálta, I. Wackernagel (1892). A Wackernagel-törvény egyike azoknak az indoeurópai jelenségeknek, amelyeket a modern szintaxiselméletek is előszeretettel tárgyalnak (a legújabb szakirodalomból l. pl. Hale 2007: 194–221; Keydana 2011; Goldstein 2015). A szakirodalomban nem egységes annak a megítélése, hogy ezt a szórendi jelenséget valójában szintaktikai szabályok (mozgatások) vagy fonológiai tényezők irányítják, esetleg a kettő kölcsönhatásáról van-e szó.

másfél évszázadban számos új indoeurópai nyelv vált ismertté: itt most elég csak az anatóliai és a tokhár nyelveket megemlíteni.⁴ Másfelől a finomodó rekonstrukciós módszerek és az újabb nyelvészeti elméletek és irányzatok egyre hatékonyabb eszközöket kínálnak ahhoz, hogy a különnyelvi adatokat feldolgozzuk, értékeljük, és belőlük őstörténeti, ezen belül alapnyelvi korszakok jellemzőire következtessünk.

2. A nyelvészeti rekonstrukció

2.1. Az összehasonlító történeti nyelvészetben kétféle rekonstrukciós módszert szokás megkülönböztetni: a külső vagy összehasonlító (komparatív) rekonstrukciót és a belső rekonstrukciót. Mivel a szakirodalomban ezekről részletesen lehet olvasni (l. pl. Fox 1995; Hock 1991: 532–626; Cser 2000: 13–19; Rankin 2003; Ringe 2003; Beekes 2011: 99–115; Weiss 2015; Hale 2015; Byrd megj. alatt), itt most csak néhány fontosabb szempontot emelek ki.

Mindkét rekonstrukciós módszernek lényegét tekintve azonos a célja: egy olyan ún. őstörténeti nyelvállapot feltárása, amelyből nem rendelkezünk nyelvemlékes adatokkal. Az alkalmazott elvek és módszerek (hangmegfelelések felállítása, a többségi elv alkalmazása, „Ockham borotvájának” figyelembe vétele, a tipológia szerepe stb.) szintén alapvetően megegyeznek. Ezzel szemben lényeges különbség, hogy amíg a külső rekonstrukció különböző rokon nyelvekből vett adatokra épül, addig a belső rekonstrukció egy nyelven belüli, elsősorban morfológiai váltakozásokból indul ki. Ebből következik, hogy a két módszernél más a rekonstruktum státusza is. Míg a külső rekonstrukció a vizsgálatba bevont rokon nyelvek közös ősének, az ún. alapnyelvnek egy elemét tárja fel, addig a belső rekonstrukciónál az adott nyelv egy korábbi, a nyelvemlékes kort megelőző fázisáról kapunk képet.

2.2. A külső rekonstrukciót illusztráló (3)-as példában néhány indoeurópai nyelv 'apa' jelentésű szavának sing. nom.-i alakját láthatjuk. Ezekből az adatokból a kezdő mássalhangzóra vonatkozólag egy hangmegfeleléssor (4) állítható fel, amely – az előbb említett rekonstrukciós elvek és metodológiai szempontok alkalmazásával – egyértelműen **p* rekonstrukcióhoz vezet, azaz kijelenthetjük: az indoeurópai alapnyelvben, a felsorolt (és természetesen további) indoeurópai nyelvek közös ősében az 'apa' szó bilabiális zöngétlen zárhanggal kezdődött (a teljes nominativusi alak minden valószínűség szerint **ph₂tér* volt).

⁴ Az indoeurópai nyelvek talán legjobb bemutatását Fortson (2010) 9–20. fejezete tartalmazza.

- (3) óind *pitā*
 avesztai *ptā*
 ógörög πατήρ, mykénéi *pa-te* /patēr/
 latin *pater*
 tokhár B *pācar*
 gót *fadar*
 örmény *hayr*

- (4) ói. *p* : av. *p* : gr. *p* : lat. *p* : tokh.B *p* : gót *f* : örm. *h* < ie. **p*

2. 3. A belső rekonstrukcióra lássunk egy példát a görög nyelvből! Ferdinand de Saussure visszaemlékezéseiben leírja (Saussure 1960: 18; vö. Watkins 1978: 59–69; Meier-Brügger 2010: 230), hogy 1872 környékén gimnazistaként Hérodotos olvasása közben feltűnt neki az ión nyelvjárási med.-pass. perf. plur. 3. *τετάχεται* forma a *τάσσω* (attikai *τάττω*) 'felállít, elrendez, csatasorba állít' igéből, ez ugyanis az általa korábban tanult perifrasztikus attikai *τεταγμένοι εἰσίν* alak fényében teljesen szokatlan volt számára. Rájött, hogy a med.-pass. praes. impf. plur. 1. *φερόμεθα* és plur. 3. *φέρονται* viszonya (a *φέρω* 'visz' igéből) ugyanaz, mint a med.-pass. perf. plur. 1. *τετάγμεθα* és a hérodotosi plur. 3. *τετάχεται* közötti kapcsolat.

- (5) *φερό-μεθα* : *φέρο-νται* = *τετάγ-μεθα* : *τετάχ-αται*

Az aránypárt figyelembe véve logikusan adódott számára a felismerés, hogy az *-νται* és *-αται* személyragok valójában ugyanazt a végződést jelentik, csak az utóbbi egy korábbi, szillabikus vagy szonáns nazálist⁵ tartalmazó változatból fejlődött ki. Belső rekonstrukcióval tehát a görög nyelv egy korábbi szakaszára egyetlen med.-pass. plur. 3. személyragot rekonstruálhatunk **-ntaj* formában, amely a tővégi hangtól függően vagy [-ntaj]-ként (magánhangzó után), vagy [-ɲtaj]-ként (mássalhangzó után) realizálódott.⁶ Az utóbbi eredményezte később az *-αται* formát.

⁵ Tudománytörténeti érdekesség – és egyben a sors iróniája –, hogy az indoeurópai alapszavak szillabikus nazálisok felfedezésének dicsőségét végül az a Karl Brugmann aratta le (l. Brugmann 1876), akinél Lipcsében a fiatal Saussure – néhány évvel a fentebb leírt (és publikálatlanul maradt) felfedezése után – maga is tanult, és aki a többi újgrammatikussal együtt nagy hatással volt rá (l. Saussure 1960: 23–24; Bouissac 2010: 41–42, 45).

⁶ A mostani áttekintés gondolatmenete szempontjából valójában irreleváns, hogy a kérdéses személyrag legősibb formája a görögben **-ntoj* volt (< ie. **-ntoj*), amely a mykénéi és az arkado-ciprusi nyelvjárásban még */-ntoj/*, ill. *-ντοι* formában megtalálható (pl. myk. *e-so-to* /esontoj/; ark. *διαδικάσωντοι*; l. Rix 1992: 254–255). Szintén figyelmen kívül hagyhatjuk azt a körülményt, hogy Hérodotosnál a Saussure által említett *τετάχεται* alak nem is fordul elő, csupán a med.-pass. praes. perf. plur. 3. *έτετάχαιτο*

2.4. A két rekonstrukciós módszer a gyakorlatban gyakran kiegészíti egymást és egymásra épül. Például egy adott nyelv belső rekonstrukcióval feltárt legkorábbi állapotát vetjük egybe rokon nyelvek adataival, és így következtetünk – immár a külső rekonstrukció módszerének alkalmazásával – az alapnyelvre.⁷ A sorrend azonban lehet fordított is: mivel magának az alapnyelvnek is volt története, időbeli mélysége, ezért alkalmazhatjuk a belső rekonstrukció módszerét az alapnyelv – külső rekonstrukcióval feltárt – legkésőbbi, a felbomlást közvetlenül megelőző stádiumára, és ilyen módon az alapnyelv vagy proto-nyelv még korábbi, „pre-proto” előtaggal jelölhető fázisáig juthatunk el. Egyszerű példaként az indoeurópai névszóragozás plur. nom.-i esetragját említem. Ez az esetrag az ún. thematikus (azaz *-o-tővű) névszóknál *-ōs, az athematikusoknál (azaz a többi tőtípusban) *-es formában rekonstruálható külső rekonstrukcióval, többek között az alább felsorolt különnyelvi esetragok alapján:

- (6) óind -ās : gót -ōs : oszk -ūs [-ōs] : óír -u⁸ < ie. (thematikus) *-ōs
 (7) óind -as : ógörög -ες : hettita -eš : litván -es < ie. (athematikus) *-es

Kézenfekvő a feltételezés, hogy a pre-proto-indoeurópai fázisban – függetlenül attól, hogy a névszó milyen tővű volt – egyetlen plur. nom. rag létezett *-es formában, amely később a thematikus névszók tővégi *o-jával összevonódott:

- (8) them. ie. *-ōs < pre-ie. *-o-es
 athem. ie. *-es < pre-ie. *-es

2.5. A továbbiak szempontjából szükséges a rekonstruktum mellett egy másik fogalmat is bevezetnünk. Vannak ugyanis olyan esetek, amikor egy adatot esetleg csak egyetlen leánynyelvből tudunk kimutatni, mégis azt feltételezzük, hogy ez az adott nyelvben alapnyelvi örökség, amely a többi rokon nyelvből kiveszett. Ekkor a rokonnnyelvi megfelelések hiánya miatt nem beszélhetünk összehasonlítható vagy külső rekonstrukcióról és egyáltalán rekonstruktumról sem. Ezekre az

(összesen 17 alkalommal, többnyire igekötővel), ugyanis erre az -ατο személyragra – mutatis mutandis – ugyanúgy érvényes a fentebb bemutatott gondolatmenet. A τετάχεται a görög történetírók közül például Thukydidésnél (3,13,4) és Xenophónnál (ἀντιτετάχεται Anab. 4,8,5) található meg.

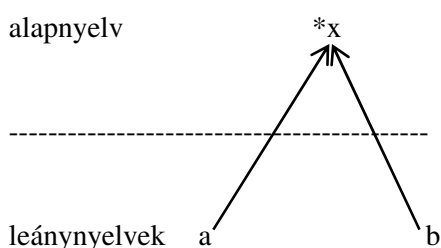
⁷ L. pl. a latin és indoeurópai 'hó' szó rekonstrukciójának példaértékű bemutatását: Mayrhofer (1980: 364); Meier-Brügger (2010: 173–174). Az ie. *sneigth szemantikai rekonstrukciójáról legújabban I. Feulner (2009).

⁸ Az óírben ez az esetrag a plur. vocativus ragjaként él tovább. Megjegyezhetjük azt is, hogy a görög (-ου) és a latin (-ī < archaikus lat. *-oi [Festusnál -oe]) esetrag a névmási *-oi végződés reflexe, amelynek átvétele azonban egymástól függetlenül történt ezekben a nyelvekben, az utóbbi esetben minden valószínűség szerint már a latin-faliszki köztes alapnyelvi szinten (vö. Adamik 2009: 57, 105, 139).

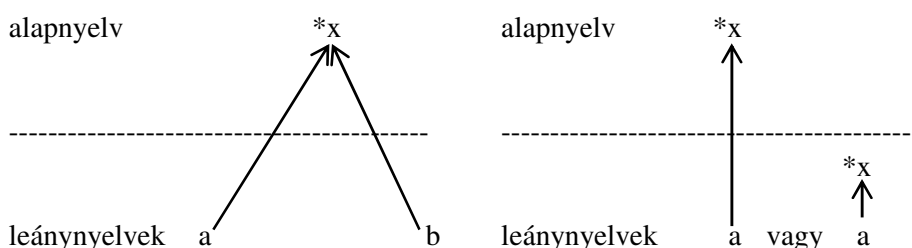
egy nyelvből az ismert hangváltozások révén az alapnyelvre visszavezített jelenségekre H. Eichner nyomán az indogermanisztikában a transzponátum elnevezés használatos.⁹

A transzponátumok státusza és időbeli mélysége azonban éppen az összehasonlító rekonstrukció, azaz a hangmegfeleléseket mutató rokonnyelvi kognátumok hiánya miatt eleve bizonytalan, hiszen lehetséges, hogy az alapnyelvre transzponált jelenség valójában csak különnyelvi szinten jött létre. A rekonstrukció és transzponátum különbségét az alábbi két ábra szemlélteti.

1. ábra. Rekonstrukció

2. ábra. Transzponátum

A két jelenség különbségét mutatja be a következő példa. Az ói. *marj* 'töröl, lesimít, lehúz, dörzsöl, tisztít' ige (pl. praes. impf. *márjmi*, aor. inj. *mṛkṣatam*; EWAia II: 324–325) rokonai ismertek az avesztai (*marz* 'dörzsöl'; pl. praes. impf. *marəzaiti*; Kellens 1995: 44) és az ógörög (*ἀμέργω* 'leszakít, leszed'; *ὀμόργνυμι* 'letöröl') nyelvből. Ezek alapján a kognátumok alapján külső rekonstrukcióval egy ie. **h₂merǵ* 'lehánt, lehúz, letöröl' ige gyököt lehet rekonstruálni (LIV: 280–281).

A védikus óind nyelvben az ige nék már a legkorábbi nyelvelmélektől, vagyis a Ṛgveda himnuszaitól kezdve a perfectuma is adatolt (pl. perf. act. plur. 3. *nī māmrjūḥ* RV 10,65,7d).¹⁰ Az ige *māmrj-* perfectumtövéét az óind történeti hangtanból ismert hangváltozások figyelembevételével **h₂me-h₂mǵ-*re vezethetjük vissza. Mivel azonban az ige perfectumát más nyelvből nem ismerjük, ezért ennél a tónél nem beszélhetünk rekonstrukcióról, csak transzponátumról. Funkcionális-szemantikai alapon azonban bizonyosnak tűnik, hogy az ige perfectumképzése nem alapnyelvi eredetű, hanem csak különnyelvi (legfeljebb indo-iráni köztes alapnyelvi) korú, hiszen nagy valószínűséggel kizárható, hogy egy olyan agentív-attings jelentésű¹¹ ige, mint a **h₂merǵ*, az alapnyelvben perfectumi ala-

⁹ A fogalom definíciójához vö. Krisch (1996: 12).

¹⁰ Az ige összes Ṛgveda-beli előfordulását l. Lubotsky (1997 II: 1082).

¹¹ Azaz amelynek első aktánsa az ágens, és az általa kontrollált cselekvés közvetlenül érint egy másik aktánst. Az alkalmazott terminológiával kapcsolatban l. Gotō (1987: 25–29); Kümmel (2000: 6–7).

kokat képezett volna,¹² ugyanis a perfectumnak mint kategóriának az a fajta rezultatív, német terminológiával „objektsresultativ” használata, amely például a fentebb idézett R̥gveda-helyen is megfigyelhető (‘magukhoz húzták, magukévá tették’, azaz most náluk található, az övék), csak poszt-alapnyelvi szinten jött létre újtásként (Kümmel 2000: 76–77, 373).¹³ Tehát egy indoeurópai alapnyelvi **h₂me-h₂m̥ǵ-* perfectumtő feltételezése még transzponátumként sem állja meg a helyét. Az igeigyök maga ettől még természetesen **h₂merǵ* formában rekonstruálható az indoeurópai alapnyelvre.

2.6. A rekonstrukciós módszer a nyelv különböző szintjein alkalmazható. A fonológiai, a morfológiai és a szemantikai rekonstrukció közös eleme, hogy mind-egyik szabályos hangmegfelelések felállításán alapul, azaz mindhárom területen az „anyagi” megfelelést mutató kognátumok megléte teszi lehetővé a rekonstrukciós módszer alkalmazását (Cser 1999: 13–14). A fonológiai rekonstrukció elsődlegességét mutatja, hogy morfológiai kategóriákból is csak olyanokat rekonstruálhatunk, amelyeknek hordozó morfémái az egyes leánnyelvekben szabályos hangmegfeleléseket mutatnak. Azért tudjuk rekonstruálni például a középfok kategóriáját az indoeurópai alapnyelvre, mert az egyes leánnyelvekben megtalálható középfokképzők kognátumok, és egy ie. **-ios-* szuffixumot feltételeznek (vö. Meier-Brügger 2010: 355–358):

- (9) óind *-(ī)yas-* : mykénéi görög */(i)joh-/* : latin *-iōr-* : óír *-(i)u*
< ie. **-ios-*

A szemantikai rekonstrukció szintén feltételezi a fonológiai rekonstrukciót, hiszen egy alapnyelvi szó jelentését is csak olyan különnyelvi szavak szemantikája alapján határozhatjuk meg, amelyek kognátumok, vagyis olyan szabályos hangmegfelelést mutatnak, amelyből az alapnyelvi szó hangalakjára következtethetünk. A különnyelvi szavak közti szemantikai megfelelés nem elegendő alapnyelvi rekonstrukcióhoz, ha nem kíséri hangalaki megfelelés.¹⁴ Így például fel sem vetődik, hogy az alább felsorolt – hangmegfeleléseket nem mutató – szavak alapján próbáljuk meg rekonstruálni az indoeurópai ’énekelt’ szót, noha teljesen nyilvánvaló, hogy léteznie kellett ilyen szónak az alapnyelvben.

¹² Az alapnyelvi perfectum funkciójáról röviden l. Kümmel (2000: 65); Tichy (2004: 90–92).

¹³ Másfelől a reduplikáció (*mā-*) magánhangzójának hosszúsága arra utal, hogy viszonylag régi képzésről van szó, amely a laringálisok – legalábbis bizonyos pozíciókban való – egykori meglétéről tanúskodik: *mām̥ǵ-* < **(H)ma-Hm̥ǵ-* (l. Kümmel 2000: 374; Krisch 1996: 27).

¹⁴ Természetesen az is igaz, hogy ha nincsen a különnyelvi szavak között szemantikai kapcsolat, akkor fel sem vetődik az összehasonlító rekonstrukció lehetősége.

- (10) homérosi ógörög *ἀείδω*, attikai *ᾄδω*
 latin *cano*
 óind *gāyati*
 gót *siggwan*
 hettita *išḫamai-*

A kérdés ilyen esetben inkább az, hogy melyik különnyelvi szó őse lehetett az alapnyelvi 'énekel' szó, amelyet más nyelvekben más lexéma váltott fel, vagy ha mindegyik alapnyelvi eredetű, akkor volt-e köztük az indoeurópaiban valamilyen szemantikai vagy stilisztikai különbség.¹⁵

3. A szintaktikai rekonstrukció kérdései

3.1. A szintaktikai rekonstrukcióval némiképp más a helyzet. Ha ugyanis a szintaxist mint absztrakt szabályrendszert fogjuk fel, azaz olyan elvek és szabályok összességének, amelyek a szavak nagyobb egységekké, szintagmákká és mondatokká való szerveződését irányítják, akkor a szintaktikai rekonstrukció végeredményben független a formai tényezőktől, vagyis azoknak a morféimáknak, szavaknak a fonológiai tulajdonságaitól, amelyekben az absztrakt szintaktikai szerkezet megvalósul (Cser 1999: 13–14). A fonológiai rekonstrukciótól való ilyen értelemben vett függetlenség magyarázza – legalábbis részben – azt, hogy a szintaktikai rekonstrukció az összehasonlító nyelvészetben, így az indogermánisztikában is jóval kevesebb hangsúlyt kapott és kap még mindig, mint a fonológiai, morfológiai és szemantikai rekonstrukció.¹⁶

¹⁵ A görög *ἀείδω*-nak nem ismeretes rokona más indoeurópai nyelvből, így **h₂ueid*-re való visszavezetésénél csupán transzponátumról beszélhetünk, azaz alapnyelvi, pontosabban a különnyelvi korszak előtti megléte nem bizonyítható (a LIV-ben is kérdőjellel szerepel a lemma; LIV: 288). A következő három nyelv 'énekel' jelentésű igéjének vannak megfelelői más nyelv(ek)ben, de megoszlásuk szintén kérdésessé teszi az alapnyelvi eredetet (ennek ellenére a LIV-ben mindegyik kérdőjel nélkül van felsorolva). A lat. *cano* rokona más itálikus nyelvekben és a keltában van meg, illetve létezik germán névszói származéka (**kan/kān* LIV: 342–343), azaz ennél a lexikális izoglosszánál egy északnyugat-indogermán innovációról lehet szó. Az óind ige etimója (**g^(u)eH(i)* LIV: 183) az indo-iráni ágon kívül még a balti-szláv nyelvekben mutatható ki, míg a gót ige névszói származékai szláv és görög rokonai ismertek (**seng^{uh}* LIV: 532). Alapnyelvi eredetre (ie. **sh₂em*) leginkább a hettita ige tarthat számot, mégpedig nem egyszerűen legősibb volta miatt, hanem azért, mert rokona az óindban is kimutatható egy 'énekel, melódia' jelentésű névszói származékban (ti. *sāman-*). L. Kloekhorst (2008: 393–394); **sh₂em* igeigék a LIV-ben nem szerepel.

¹⁶ A mérvadónak számító indoeurópai bevezetések ezt a területet vagy egyáltalán nem tárgyalják (pl. Szemerényi 1996; Beekes 2011), vagy csak jóval kisebb terjedelemben, mint a nyelv többi szintjének rekonstrukcióját (pl. Meier-Brügger 2010: 374–412 [de a

A különnyelvi szerkezeti megfelelések alapján óvatosan olyan alapnyelvi szintaktikai szabályszerűségeket¹⁷ rekonstruálhatunk, mint például a főnévi csoporton belüli egyeztetés, a pragmatikailag semleges SOV szórend, illetve a fentebb már említett Wackernagel-törvény, amely a klitikumok mondatbeli pozícióját írja le.¹⁸

3.2. Ha azonban a szintaxishoz és a szintaktikai struktúrákhoz nem mint absztrakt szerkezeti szabályokhoz közelítünk, hanem olyan módon, hogy megpróbálunk szónál nagyobb szerkezeti egységeket (szintagmákat, mondatokat) rekonstruálni a maguk alaki, formai valóságában, akkor komoly problémákba ütközünk. Léteznek egyfelől teljesen transzparens és kompozicionális szerkezetek, konstrukciók, amelyek a beszélők számára tetszés szerint szabadon, újra és újra megalkothatók, nem kell őket memorizálni (vö. Kálmán 2006: 239–240). Ilyen például a 'kedves/szeretett fia (vkinek)' jelzős szerkezet, amely természetesen a modern indoeurópai nyelvekben is szabadon létrehozható:

- (11) angol *dear son*
 német *lieber Sohn*
 francia *cher fils*
 olasz *caro figlio* ...

fejezet nagyobb része inkább a névszó és az ige morfoszintaxisával foglalkozik]; Fortson 2010: 152–169). A szintaktikai rekonstrukcióval szembeni elvi ellenvetésekről és ezek érvényéről, illetve kritikájáról l. pl. Eythórsson–Barðdal (2011: 148–151); Barðdal (2015: 344–351).

¹⁷ Ezek a rekonstrukciók tipológiai értelemben véve rendszerint nagyon általános jelenségeket céloznak meg, és tulajdonképpen csak azért tekintjük őket alapnyelveknek, nem pedig független különnyelvi vagy köztes alapnyelvi innovációnak, mert a megfeleléseket mutató nyelvekről az összehasonlító nyelvészet már bebizonyította, hogy egymás rokonai. A szintaktikai rekonstrukció tehát nem a nyelvrokonság bizonyítására szolgál, hanem már bizonyítottan rokon nyelvek adatain alapul, szerepe tehát már csak ezért is másodlagos a nyelv más szintjein alkalmazott külső rekonstrukcióhoz képest.

¹⁸ Ezen a helyen most csak röviden említem meg, hogy az utóbbi évek fejleményei alapján ítélve a konstrukciós nyelvtan (Construction Grammar, CxG) irányzata tűnik alkalmasnak arra, hogy a szintaktikai rekonstrukcióval való foglalkozást érdemben ki-mozdítsa a holtpontról. Ez a nyelvészeti irányzat a lexikont és a grammatikát egy – a produktivitás és a transzparencia szempontjából graduális – kontinuum részeinek tekintti, vagyis a szavakat és az összetett szintaktikai szerkezeteket egyformán forma-funkció párosításként, azaz konstrukcióként értelmezi. Ebből következik, hogy az összetett szintaktikai struktúráknál is értelmezhetővé válik a saussure-i jelfogalom önkényessége, ami az összehasonlító rekonstrukciós módszer alkalmazásának egyik alapja. A konstrukciós nyelvtan alkalmazásáról az összehasonlító nyelvészetben l. pl. Barðdal–Eythórsson (2012); Barðdal (2013).

Míthogy az összehasonlító nyelvészet a külső rekonstrukció módszerét a lehető legkorábbi elérhető adatokra alkalmazza, lássunk néhány példát az említett szintagmára ókori indoeurópai nyelvekből:

- (12) ógörög (Hom. *Il.* 2,564)
φίλος *υἱός*
kedves.NOM fiú.NOM
- (13) latin (Cic. *Prov.* 43)
carissimum *filium*
legkedvesebb.ACC fiú.ACC
- (14) óind (RV 10,22,3d)
putrám ... priyám
fiú.ACC kedves.ACC
- (15) örmény
ordi ... (iwr) sireli
fiú.ACC (neki) szeretett.ACC
- (16) gót
*sunu ... liubana (sis)*¹⁹
fiú.ACC szeretett.ACC (neki)

Lehetséges-e ezek alapján a szemantikailag egymásnak megfelelő szintagmák alapján rekonstruálni az indoeurópai alapnyelv 'kedves/szeretett fiú' jelzős szerkezetét? Először is, ha megnézzük az egyes szavakat, azt tapasztaljuk, hogy ezek nem kognátumok. A melléknévek mindegyike eltérő etimológiájú (gr. *φίλος*; lat. *carus*; ói. *priyá-*; gót *liufs*; örm. *sireal*),²⁰ és a főnevek (gr. *υἱός*; lat. *filius*; ói. *putrá-*; gót *sunus*; örm. *ordi*) közül is csupán a görög és a gót szó áll közelebbi rokonságban: nem pontos kognátumok ugyan, de ugyanabból az ie. **seuH* 'szül' gyökből (> ói. *sūte*; av. *hunāmi*; LIV: 538) vannak képezve (vö. EDG II: 1528):

- (17) gr. *υἱός*, korábban *υἱός* < **suH-ju-* (vö. tokhár B *soy*)
gót *sunus* < **suH-nu-* (vö. litván *sūnūs*; óind *sūnū-*)

Mivel pontos megfeleléseket nem tudunk felállítani, ezért a rekonstrukciós módszert nem alkalmazhatjuk ezekre a különnyelvi adatokra. Ugyanakkor – mivel triviális, transzparens és kompozicionális szerkezetről van szó – nyilvánvaló, hogy az alapnyelvi beszélők megnyilatkozásaiban is előfordulhatott a 'ked-

¹⁹ Az örmény és gót példa értékéből eleve levon az a körülmény, hogy – görög eredetiből készült – bibliafordításokból származó adatokról van szó (l. *υἱὸν ἀγαπητόν* Mk 12,6), amelyeknél nehezen ítélné meg, de feltehetően jelentős a forrásnyelv hatásának mértéke.

²⁰ Az örmény *sireal* befejezett melléknévi igenév a *sirem* 'szeret' igéből.

ves/szeretett fiú' jelzős szerkezet, még ha nem tudjuk is ennek formai oldalát pontosan megragadni. Egy alapnyelvi szintagma egykori meglétét tehát nem cáfolja a különnyelvi megfelelések hiánya (vagyis érvénytelen az *argumentum e silentio*), de szabad szó szerkezeteknél ennek fordítottja is igaz: a különnyelvi megfelelés sem adna biztos támpontot az alapnyelvi rekonstrukcióhoz, hiszen az egyes szintagmák a leánnyelvekben is szabadon, újra és újra megalkothatók.

3.3. A *transparens* és kompozicionális szerkezetek ellenpólusát a kötött, lexikálisan rögzült szókapcsolatok, az idiómák jelentik, amelyek ugyan több szóból állnak, szemantikailag azonban lexémaértékűnek tekintendők. A kötött, lexémaértékű konstrukciók az idők során – rögzült formájukban – megmaradhatnak, ezért megfeleléseik ideális esetben a külső rekonstrukció révén akár alapnyelvi idiómák felállításához is vezethetnek. A címben megjelölt téma szempontjából ez azért releváns, mert a funkcióigés szerkezetek – más szerkezet típusokkal együtt – a két pólus, ti. a teljesen szabad szerkezetek és a teljesen kötött idiómák között félúton helyezkednek el. Vincze (2008; 2011) találóan nevezi ezeket a szerkezeteket (Langer 2005 nyomán) félig kompozicionális szerkezeteknek.

4. A frazeológiai egységek rekonstrukciója az indogermanisztikában

4.1. A többé-kevésbé kötött frazeológiai egységek kérdése az indogermanisztikában már régóta népszerű kutatási téma, amely az indoeurópai költői nyelv rekonstrukciójának problémáját is magában foglalja. E helyen ennek a szerteágazó kérdéskörnek szintén csak néhány aspektusát kívánom felvázolni, és inkább a funkcióigés szerkezetek vizsgálatánál is hasznosítható metodológiai tanulságokra helyezem a hangsúlyt.

Először is röviden ki kell térnünk a formula fogalmára. Az orális költészetben a formulák olyan konstrukciók, amelyek ősi, a költői hagyományból generációk során át örökölt szerkezeteket őrizhetnek, és ilyen módon alkalmasnak tűnhetnek arra, hogy akár alapnyelvi frazeológiai egységekre következtethessünk belőlük. Meg kell azonban jegyezni, hogy Milman Parry klasszikus definíciójához képest az indogermanisztika a fogalmat némileg eltérően használja. Míg Parry (1971: 270) számára a formulák olyan kifejezések, szócsoportok, „which are regularly employed under the same metrical considerations to express a given essential idea”, azaz mindig azonos metrikai pozícióban megjelenő szerkezetek, addig az indoeurópai frazeológia kutatásában a metrikai tényező elvesztette meghatározó szerepét, és a formula egy alapvetően lényeges gondolati tartalom rögzült kifejezését jelenti.²¹

²¹ Az indoeurópai frazeológia kérdéseiről és problémáiról rövid, de gondolatébresztő áttekintést nyújt Clackson (2007: 180–184).

Az egyes kutatók ennek a szűkebb definíciónak is más-más oldalát helyezik előtérbe (vö. Clackson 2007: 181). Vannak, akik a kifejezés formai kötöttségét emelik ki, azaz hogy a vizsgált formulák több nyelvben is kognátumokból építkező szerkezetek legyenek.²² Mások inkább a gondolati tartalom elsődlegességét hangsúlyozzák, és a mögöttes téma azonosságát vagy hasonlóságát elégségesnek tartják a formula alapnyelvi rekonstrukciójához, még akkor is, ha a különnyelvi szerkezetek esetleg teljesen különböző lexémákból állnak.²³ Ilyenkor a feltételezett alapnyelvi kifejezés lexikális helyettesítéséről (lexical substitution) vagy megújításáról, megújulásáról (lexical renewal; l. pl. West 2007: 78–79) szoktak beszélni.²⁴

4.2. Kétségtelen tény, hogy a nyelvek történetében valóban megfigyelhető ez a jelenség, hiszen bizonyos szavak kikophatnak a nyelvből, és helyükre mások, újak lépnek. A rekonstrukciós módszer felől közelítve azonban máshogyan kell kezelnünk ezt a kérdéskört, ugyanis a komparatív rekonstrukció egyik – evidensnek mondható – alaptétele, hogy az alapnyelvnek csak azt az elemét tudjuk rekonstruálni, amelynek a leánynyelvekben valamilyen nyoma van, mégpedig szabályos hangmegfeleléseket mutató kognátumok formájában. Ebből a rekonstrukciós szemszögből nézve félrevezető West (2007: 78) érvelése, aki az indoeurópai frazeológia tárgyalásánál a lexikális szubsztitúcióval kapcsolatban az újlatin nyelvekre hivatkozik, amelyekben például a klasszikus latin *caput* és *equus* szavak reflexei helyett 'fej' és 'ló' jelentésben a vulgáris latin *testa* és *caballus* szavak fejleményét találjuk meg (l. pl. francia *tête*, *cheval*; olasz *testa*, *cavallo*). Ha ugyanis nem ismernénk a klasszikus latin nyelvet közvetlenül, a *caput* és *equus*

²² L. pl. a homérosi *κλέος ἄφθιτον* (Il. 9,413) és a védikus *ákṣiti śrávaḥ* (RV 1,40,4b), illetve *śrávo ... ákṣitam* (RV 1,9,7bc) szintagmák klasszikusnak számító esetét, amelyről elsőként Kuhn (1853: 467) tett említést; l. továbbá pl. Nagy (1974). Vö. azonban – a *κλέος ἄφθιτον* formula-volta ellen – Finkelberg (1986) és – részben módosítva Finkelberg megállapításait, de elfogadva, hogy a kifejezés ilyen formában nem homérosi formula – Edwards (1988).

²³ Ennek a felfogásnak egyik prominens képviselője volt az amerikai indogermanista, Calvert Watkins, akinek 1995-ös monográfiája (Watkins 1995) az indoeurópai frazeológia és költői nyelv kutatásának egyik alapműve. Watkins művének hatása pusztán abban is lemérhető, hogy több azóta megjelent tanulmány címe expressis verbis a monográfia címére utal, és azzal játszik: l. Katz (1998); Slade (2008); Seweryn (2013).

²⁴ Ebben a szellemben jár el például Watkins (1995) is a feltételezett indoeurópai sárkányölő mítosz alaptémáját jelentő és általa – Louis Renou nyomán – alapformulának nevezett **g^{uh}ént h₂óg^{uh}im* 'megölte a kígyót/sárkányt' szintagmánál, amely pontosan ilyen formában csak a védikus óindben (*áhann áhim* RV 1,32,1c; 2a) és az avesztaiban (*janaṭ azīm* Y 9,11a) van meg, más nyelvekben vagy az igei, vagy a névszói pozíció, vagy mindkettő más lexémával van kitöltve.

szavakat nem is tudnánk rekonstruálni az újlatin nyelvek közös őst jelentő nyelvállapotra.²⁵ Ahhoz a megállapításhoz, hogy a latinban léteztek ezek a szavak, nem a rekonstrukciós módszer alkalmazása vezet el, hanem az, hogy a latin nyelvű nyelvelmékekben a két szó széles körben és jól adatolt.

Véleményem szerint ugyanezeket az elveket lenne szükséges alkalmazni az alapnyelvi formulák és általában véve szintagmák rekonstrukciójánál is. Ha tudnánk, mi volt az eredeti, kiinduló alapnyelvi szintagma, kollokáció, frazeológiai egység, akkor nyilvánvaló módon végig tudnánk követni a történetét az egyes leánynyelvekben, beleértve a lexikális helyettesítés dokumentálható eseteit is. Nem kognátumokból építkező különnyelvi szerkezeteknél azonban, még ha formula-szerepük van is az egyes tradíciókban, a nyelvészeti rekonstrukció módszerét nem tudjuk biztosan alkalmazni. Ilyenkor a mögöttes téma, a lényeges gondolati tartalom esetleg megragadható,²⁶ nyelvi „lenyomata” azonban, a konkrét rögzült szerkezet vagy formula a rekonstrukciós módszer alkalmazhatóságának hiányában nem tárható fel.²⁷

Természetesen a lexikális helyettesítés lehetőségével számoló és a mögöttes téma fontosságát hangsúlyozó megközelítések is általában kiemelik, hogy az összetett,²⁸ szemantikailag rokon, de esetleg lexikális különbséget mutató különnyelvi kifejezések és az általuk hordozott gondolati tartalmak kellően egyedi-ek, specifikusak legyenek (vö. West 2007: 79), vagyis nagy valószínűséggel ki lehessen zárni, hogy független, az emberi gondolkodás alapvető sémáiban gyö-

²⁵ Nem véletlen, hogy például REW-ben az *equus* címszó nem is szerepel. Hasonló okok miatt nem fordul elő a REW-ben például a *loquor* ige sem (ehhez vö. Herman 2003: 11–12; Adamik 2009: 32–33). A *caput* (REW No. 1668) esete más, ez ugyanis formailag több újlatin nyelvben megmaradt, de jelentése absztraktabb lett.

²⁶ Feltételezhetjük például egy indoeurópai sárkányölő mítosz létezését (l. fentebb 24. jz.) vagy azt, hogy a hírnév az alapnyelvi beszélők számára kiemelt jelentőségű volt (l. 22. jz.). Bár meg kell azt is jegyeznünk, hogy ezek a témák más, nem indoeurópai tradíciókban is megtalálhatók, vagyis akár későbbi, alapnyelv utáni kölcsönzésről is lehet szó az egyes indoeurópai nyelvű kultúrákban (l. még alább 29. jz.).

²⁷ Ezzel szemben például Watkins (1995: 210–213) odáig megy, hogy az alapnyelvre egy **pah₂- uih₃ro- peku-* „PROTECT MEN (and) CATTLE” formulát rekonstruál, noha egyetlen leánynyelvben sem található meg az általa összegyűjtött – és a névszói tagokban is gyakran lexikális különbséget mutató – szintagmákban a **pah₂-* (azaz **peh₂* vagy **peh₂(i)*) ’megóv, megvéd’ (vö. LIV: 460) ige reflexe.

²⁸ Fontos lenne a frazeológia kérdésében is követni az alapnyelvi rekonstruálhatóság releváns kritériumait (amelyekről l. röviden Adamik 2009: 34–35), különösképpen azt, hogy legalább három nyelvben szükséges megfelelést találunk. Ezt ugyanis a legtöbb esetben egyszerűen figyelmen kívül szokták hagyni.

kerező jelenségről van szó.²⁹ A specifikusság azonban objektíven nem mérhető, ezért Clacksonnak (2007: 183) igaza van, amikor megállapítja, hogy az egyes felvetések elfogadása vagy elutasítása többnyire ízlés dolga. Mindenesetre ha egy vizsgált szintagma szemantikailag triviális és általános, akkor alapnyelvi megléte bizonyíthatatlan, hiszen ugyanúgy lehetséges, hogy az egyes nyelvekben egymástól függetlenül lett megalkotva vagy újraalkotva, azaz örökölt elemekből szabadon, függetlenül létrehozott kombinációval állunk szemben.³⁰ Mindez akkor is igaz, ha a kérdéses kifejezést a leánnyelvekben esetleg kizárólag kognátumok alkotják – de még inkább akkor, ha lexikális különbségek is vannak. Abból ugyanis, hogy két nyelv bizonyíthatóan genetikusan rokon, egyáltalán nem következik kényszerítő erővel az, hogy minden egyes jelenség, amely bennük közös és egyezést mutat, egyenként véve is genetikusan rokon, azaz ősi örökség a közös alapnyelvből.

5. A funkcióigés szerkezetek az indogermanisztikában

5.1. A funkcióigés szerkezetek témája az utóbbi években az indogermanisztikában is népszerű kutatási területté vált, aminek egyik legújabb jele Marc Schutzeichel 2014-es münsteri disszertációjának (Schutzeichel 2014) megjelenése. E szerkezetek tárgyalása során számos olyan elméleti és módszertani kérdés vetődik fel, amelyet az előzőekben érintettünk. A szabad szó szerkezetekhez és az idiómákhoz hasonlóan ezek is a szónál nagyobb, kifejezésszintű egységek, szemantikailag azonban átmenetet jelentenek a két említett kategória között: félig kompozicionális szerkezeteknek nevezhetjük őket.³¹

A funkcióigés szerkezeteket röviden és a jelen dolgozat céljának megfelelően némileg leegyszerűsítve a következőképpen definiálhatjuk: olyan főnév + ige szerkezetek, amelyeknek az ige csak szintaktikai értelemben a feje, szemantikailag a főnévi tag, vagyis az ige bővítménye játszik centrális szerepet, ez hordozza ugyanis a kifejezés lexikális jelentésének nagy részét. Az ige – főigéi használatához képest – szemantikai kiüresedést mutat, és elsősorban grammatikai funkci-

²⁹ Vö. ezzel kapcsolatban Ruzsa (2006) tanulmányát, amely egy általában indoeurópai-nak tartott mitológéma (a kozmikus óriás feldarabolása) újszerű vizsgálatát adja, és arra mutat rá, hogy az elemzett kozmogóniai történet indoeurópai eredete nem bizonyítható, hiszen ez is az emberi gondolkodás általános sajátosságaiban gyökerezik.

³⁰ Ezért nem tudom elfogadni például García Ramón (2011) módszerét, aki *expressis verbis* elismeri, hogy az általa vizsgált 'gyarapítja a közösséget / a közösség gyarapodik' szintagma egy „(fairly banal) phraseological collocation”, ez azonban nem gátolja meg őt abban, hogy az alapnyelvre vezesse vissza.

³¹ A terminusról l. fentebb.

ókkal rendelkezik. A névszói tag rendszerint deverbális absztrakt főnév, leggyakrabban *nomen actionis*. Lásd az alábbi magyar funkcióigés szerkezeteket:

- (18) *előadást tart*
eladásra kerül
nyilatkozatot tesz

5.2. A funkcióigés szerkezetek kategóriája az indoeurópai nyelvcsaládba tartozó nyelvekben is teljesen általános jelenség, ahogyan ezt az alábbi, modern indoeurópai nyelvekből származó példák is mutatják:

- (19) német *etw zur Aufführung bringen* 'előad („előadásra visz”)
 angol *to make use of sg* 'hasznosít, hasznát veszi vminek
 („hasznót csinál”)
 olasz *dare una lavata a qc* 'megmos („mosást ad”)
 francia *prendre garde à qc* 'vigyáz („vigyázást vesz”)
 hindi *praveś karnā* 'belép („belépést csinál”)
 orosz *держатъ речь* 'beszédet tart'

Bár kétségtelen, hogy az újabb nyelvtörténeti korszakokban nagyobb számban fordulnak elő funkcióigés szerkezetek, az ókori indoeurópai nyelvek szintén számos példával szolgálnak:

- (20) latin (Plaut. *Aul.* 204)
ubi mentionem ego fecero
 amikor említés.ACC én tesz.FUT.PRF.1SG
de filia
 -ről lány.ABL
 'amikor említést teszek a lányáról'
- (21) görög (Hdt. *Hist.* 8,70,1)
οὐκ ἐξέχρησέ σφι ἡ ἡμέρη ναυμαχίην
 nem elég.AOR.3SG nekik DEF.ART nap.NOM hajócsata.ACC
ποίησασθαι
 csinál.AOR.MED.INF
 'Nem volt elég nekik a nap ahhoz, hogy megvívják a tengeri csatát.'
- (22) óind (RV 7,18,6c)
śruṣtīm cakrur bhṛgavo
 engedelmeskedés.ACC csinál.PRF.3PL Bhṛgu.PL.NOM
druhyavaś ca
 Druhyu.PL.NOM és
 'A Bhṛguk és a Druhyuk engedelmeskedtek.'

- (23) óind (RV 3,37,10a)
ágann *indra* *śrávo* *bṛhád*
 megy.AOR.2SG Indra.VOC hírnév.ACC nagy.ACC
 'Nagy hírnevet szereztél („nagy hírnévbe mentél”), ó, Indra.'
- (24) avesztai (Y 45,5c)
yōi *mōi* *ahmāi* *saraošam*
 aki.PL.NOM én.GEN ez.DAT engedelmesség.ACC
daṇ *caiiascā*
 tesz.AOR.INJ.3PL bárki.PL.NOM
 'bármik, akik az én eme (szavam) iránt engedelmességet tanúsítanak'
- (25) hettita (KBo 6.26 i 28)
takku āppatriyanzi *kuišk[i* *p]aizzi* *ta*
 ha lefoglal.INF valaki.NOM megy.PRS.3SG és
šullatar *iezzi*
 tiszteletlenség.ACC csinál.PRS.3SG
 'ha valaki (valakinek a házába) megy lefoglalni (valamit), és tiszteletlenséget tanúsít'

5.3. Az egyes indoeurópai nyelvek „főnév + kiüresedett szemantikájú ige” felépítésű kifejezései között fennálló szerkezeti párhuzam alapján feltételezhetjük, hogy ilyen funkcióigés szerkezetek minden bizonnyal már az indoeurópai alapnyelvben is léteztek. Ugyanakkor az is világos, hogy távolról sem csak az indoeurópai nyelvcsaládra jellemző specifikus tulajdonságról van szó, hanem univerzális jelenségről. Schultze-Berndt (2008; 2012) tanulmányaiból például egyértelműen kiderül, hogy az ún. általános cselekvést kifejező igék (generalised action verbs) nagyon sok, genetikusan független nyelvben használatosak funkcióigeként.³² Bizonyosnak látszik tehát – és ezzel semmi különlegeset nem állítunk –, hogy olyan általános jelentéstartalmú igék, mint például 'csinál', 'megy', 'ad' és 'tesz, helyez',³³ az indoeurópai alapnyelvben is rendelkeztek funkcióigei használattal.³⁴

³² Schultze-Berndt vizsgálatai a következő nyelvekre terjednek ki: szamoai, kalam, yimas, jaminjung, ewe, hausa, kham, chantyal, német, angol és marokkói arab.

³³ Vö. Schutzeichel (2014: 82–83) listáját az általa vizsgált igékről.

³⁴ Vincze (2011: 41–42) korpuszelemzésen alapuló funkcióige-gyakorisági listái is azt mutatják, hogy az egyes nyelvek (nála a magyar és az angol) leggyakoribb funkcióigéi – nyelvcsaládtól függetlenül – általában ugyanazok a tág jelentésmezővel rendelkező igék szoktak lenni.

6. A funkcióigés szerkezetek rekonstrukciójának nehézségei

6.1. Az alapnyelvi rekonstrukció lehetőségével kapcsolatban az első kérdés az, hogy tudunk-e olyan igét találni, amelynek reflexei a legtöbb leánnyelvben funkcióigei használattal is rendelkeznek. Ha igen, akkor jó eséllyel feltételezhetjük, hogy az ige-nek már az alapnyelvben is megvolt ez a használati köre.

Elsőként lássuk néhány régi adatoltságú indoeurópai nyelv 'csinál' jelentésű, általános cselekvést kifejező igéjét! Amint említettem, az ilyen ige-k univerzálisan használatosak funkcióigeként, mégpedig elsősorban nomen actionisokkal alkotott szerkezetben.³⁵

(26)	latin <i>facere</i>	< * <i>d^heh₁k</i> (LIV: 139–140) ³⁶
	óind <i>kar</i>	< * <i>k^uer</i> /*(<i>s</i>) <i>k^uer</i> vagy/és *(<i>s</i>) <i>ker</i> (LIV: 391–392; 556–557; LIVAdd: s.v. 1. *(<i>s</i>) <i>ker</i> ; VIA: 168–170, 259)
	ógörög <i>ποιέω</i>	< * <i>k^uej</i> (LIV: 378–379)
	hettita <i>ie/a-</i>	< * <i>h_xeh_x</i> ³⁷

Láthatjuk, hogy a négy felsorolt ige nem kognátum, hiszen mindegyik más ige-gyökre vezethető vissza, ráadásul az utolsó, csak az anatóliai nyelvekből ismert ige kivételével mindegyik gyöknek van – minden valószínűség szerint elsődleges – konkrét jelentése (l. a LIV hivatkozott lemmáit), amely más nyelvekből is ismert, így az absztrakt jelentés kialakulása akár alapnyelv utáni szemantikai újítás is lehet. Ezek alapján tehát egyelőre nem tudunk alapnyelvi funkcióigét rekonstruálni általános 'csinál' jelentéssel.

6.2. A szakirodalom elsősorban az ie. **d^heh₁* igeről feltételezi, hogy a konkrét 'tesz, helyez, előállít' jelentések mellett már az indoeurópai alapnyelvben funkcióigei használattal is rendelkezett (Hackstein 2002: 6; Schutzeichel 2014: 82–

³⁵ Ezt a „nomen actionis + 'csinál'” típust Kamber (2008: 33–35) nyomán funkcióigés szerkezetként fogom fel, bár vannak kutatók, akik egy másik szerkezet típusnak tartják (ún. „Nominalisierungsverbgefüge”). L. elsősorban von Polenz (1987: 169–170); vö. továbbá pl. Storrer (2006: 147–178); Schutzeichel (2014: 10–11).

³⁶ E gyök alapnyelvi státusza kérdéses, hiszen az itálikus ágon kívül csak a venét és a fríg nyelvből ismerjük a folytatását. Egyértelműen összefügg a biztosan alapnyelvi **d^heh₁* ige-gyökkel (LIV: 136–138), de a **k* elem eredetéről, amely egyike a legismertebb Wurzelweiterung-eseteknek (erről a fogalomról l. alább), megoszlanak a vélemények, l. pl. Harðarson (1993: 148–150); Untermann (1993). Újabban Kortlandt (2016) – nem minden előzmény nélkül – nem funkcionális, hanem egyszerűen fonológiai alapon kísérli magyarázni a jelenséget.

³⁷ Ennek a gyöknek, amely a LIV-ben nem szerepel, csak az anatóliai nyelvekben vannak rokonai, így alapnyelvi státusza a régi adatoltság ellenére is kérdéses. A fenti alak (pontosabban a **h_xeh_x-ie/o-* imperfectumtő) rekonstrukcióját a hettita etimológiai szótárban találjuk meg: Kloekhorst (2008: 381–382).

89). Kétségtelen, hogy ennek reflexét több nyelvben (27) megtaláljuk ilyen szerepben, még ha az adott nyelvben nem számít is a legtipikusabb funkcióiégének. Nem zárható ki, de teljes mértékben természetesen nem is bizonyítható az a feltevés, hogy a fentebb (26) említett igék éppen ezt az alapnyelvi funkcióiéget váltották fel az egyes nyelvek történetében.

- (27) óind *dhā*; avesztai *dā* < indo-iráni **d^hā*
 latin *facere*³⁸
 ógörög *τίθημι*
 hattita *dai-*
 tokhár B *tā-*
 ófelnémet *tuon*

6.3. A következő kérdés, hogy léteznek-e az indoeurópai leánynyelvekben olyan komplett funkcióiégés szerkezetek, amelyeknek nemcsak igei, hanem névszói tagja is kognátum. A fentebb elmondottak értelmében – ha el akarjuk kerülni a lexikális szubsztitúció feltételezésével járó bizonytalanságokat – ez elengedhetetlen kritériuma lenne az alapnyelvi rekonstruálhatóságnak. A helyzet azonban az, hogy ilyen példákat a rekonstrukció szempontjából fontos ókori indoeurópai nyelvekben szinte egyáltalán nem találunk.

Első pillantásra ígéretesnek látszik a 'nevet ad, elnevez' szerkezet, amely több nyelvben is adatolt, és amelyet az egyes nyelvekben az ie. **d^heh₁* ige és az ie. **h_{1/3}néh₃men-* 'név' főnév³⁹ reflexei alkotnak (Hackstein 2002: 6; Schutzeichel 2014: 115–117):

- (28) ógörög *ὄνομα τίθεσθαι*
 óind *nāma dhā*
 latin *nomen facere / indere*
 tokhár B *ñem tā-*
 hattita *lāman dai-*
 szerb-horvát *ime djèsti*

Az egyezés valóban meggyőzőnek tűnik, és indokolni látszik egy ie. alapnyelvi **h_{1/3}néh₃m₁* *d^heh₁* kifejezés rekonstrukcióját, de az is igaz, hogy a szintagma nem prototipikus funkcióiégés szerkezet, hiszen névszói tagja nem *nomen actionis*.

6.4. Amikor alapnyelvi funkcióiégés szerkezeteket próbálunk rekonstruálni, figyelembe kell vennünk azt a fontos szempontot is, hogy – ha már egyszer meg-

³⁸ A *facere* ige idetartozásáról l. 36. jz.

³⁹ A 'név' főnév hangalakjának, elsősorban a szókezdő laringálisnak a rekonstrukciója vitatott kérdés. A legtöbb helyen **h₁*-et találunk, de a leideni iskola több képviselője **h₃* mellett érvel (l. pl. van Beek 2011: 52–53). Léteznek további rekonstrukciók is, mint pl. Stüber (1997).

jelentek – a nyelv nagyon könnyen és termékenyen tud újabb és újabb funkcióigés szerkezeteket létrehozni (Bowern 2008: 168). A statisztikai adatok azt mutatják, hogy bár a kategória megjelenése után egy ideig e szerkezetek általában ritkák, marginális szerepűek, az idő előrehaladtával jelentősen megszorodnak.⁴⁰ Ebből két fontos megállapítás következik (Bowern 2008: 168–169): egyfelől az, hogy nem mindegyik adatolt funkcióigés szerkezet volt eredetileg lexikális főigét tartalmazó szintagma, amely később reanalízisen esett át; másrészt az – a jelen összefüggésben ez a lényegesebb –, hogy ha rokon nyelvekben etimológiailag azonos elemekből építkező funkcióigés szerkezeteket találunk is, ez nem feltétlenül jelent közös alapnyelvi örökséget, hiszen viszonylag nagy valószínűsége van annak, hogy az érintett szerkezetek analogikusan jöttek létre a nyelvek külön élete folyamán. A funkcióigés szerkezetek gyakoribbá válásában külső hatás is szerepet játszhat. Itt nemcsak kalkokra, vagyis teljes szerkezetek tükörfordítására kell gondolnunk,⁴¹ hanem a jövevényszavak igerendszerbe történő integrálásának funkcióigével történő sajátos módjára is, amely egy már létező eljárást használ fel és tesz produktívabbá.⁴²

6.5. Lényeges metodológiai problémát jelent, hogy a (28)-as példában látott több nyelvre kiterjedő teljes megfelelés a legritkább esetben van meg, és az alapnyelvre feltételezett funkcióigés szerkezetek többnyire csupán egy-egy nyelv tanúságán alapulnak, tehát ezeknél valójában nem rekonstruktumról, hanem

⁴⁰ Vö. pl. az angol nyelv N+V szerkezeteivel kapcsolatban Brinton–Akimoto (1999) tanulmányait.

⁴¹ Bár kétségtelenül ilyenek is léteznek, l. pl. a perzsa nyelv hatására keletkezett szerkezeteket az arámiban, a szírben, az örményben és más nyelvekben (Ciancaglini 2011; Korn 2013). A magyar nyelvű irodalomban gyakori (vagy legalábbis korábban gyakori volt) a funkcióigés szerkezetek stigmatizálása és elmarasztalása azon az alapon, hogy ezek a magyar nyelvtől alapvetően idegenek, nyelvünkben germanizmusnak tekintendők, és emiatt kerülni kell őket: l. a Molnár (1997: 93) által hivatkozott Magyar Nyelvőr-beli írásokat.

⁴² Ez figyelhető meg többek között a japánban, ahol a *suru* 'csinál' igével alkotott könynyű igés szerkezetek (ezekről részletesen l. Grimshaw–Mester 1988) már az ójapán korszak óta jelen vannak a nyelvben, de a jelenség igazi produktivitásra csak később, a kínai jövevényszavak tömeges megjelenésével tett szert (Bowern 2008: 172). Ugyanez figyelhető meg a közép-angolban a francia nyelv hatására (Traugott 1999: 244–246; Traugott azonban felhívja a figyelmet, hogy a francia hatást ennek ellenére nem szabad túldimenzionálni; l. még Iglesias-Rábade 2001: 161). Hasonlót láthatunk a magyar nyelvben, amelynél biztosan számolnunk kell a latin nyelv befolyásával is (Zsilinszky 1996). Valamennyi nyelvben megfigyelhető, hogy a szerkezetekben használt igék száma viszonylag kicsi és az idők folyamán nagyjából állandó, miközben a névszói tagként előforduló főnevek csoportja egyre bővül (Traugott 1999: 241, 244).

transzponátumról van szó. Mint fentebb láttuk, a transzponátumok státusza a komparatív módszer alkalmazásának hiányában általában véve is bizonytalan. Még hatványozottabban így van ez a funkcióigés szerkezetek kategóriájánál, amelynél a különnyelvi analogikus bővülés rendkívül általános jelenség.

A transzponátum tipikus példájaként Hackstein egyik sokat idézett tanulmányából említek egy funkcióigés szerkezetet. Hackstein (2002: 6) a tokhár B *keš tā-* 'figyelembe vesz, számba vesz, megítél, mérlegel' szerkezet alapján egy ie. **k^uokī d^heh₁-* 'ügyel, figyelembe vesz' funkcióigés szerkezetet feltételez, noha a szerkezet ilyen formában csak a tokhár B nyelvben található meg, vagyis transzponátumról van szó. Sőt, a névszói tag maga (B *keš*, A *kaš* 'szám' < **k^uokī*; Adams 1999: s.v. *keš* [őstokhár **kešā*]) sem adatolt más nyelvből, ezért alapnyelvi státusza szintén teljesen kétséges, és minden esély megvan arra, hogy csupán különnyelvi képzés egy egyébként széles körben ismert alapnyelvi eredetű gyökből (ie. **k^uek* 'néz, megpillant' > pl. óind *caḡš* 'néz, megpillant'; ószláv *kažō* causativum 'mutat, int' LIV: 383–385). A szerkezetet mindezek miatt nem vezethetjük vissza az alapnyelvre, ahogy azt Hackstein teszi.

Láthatjuk tehát, hogy konkrét funkcióigés szerkezetek alapnyelvi rekonstrukciója különnyelvi funkcióigés szerkezetek alapján nehézségekbe ütközik. Ez azonban nem jelenti azt, hogy ne kellene elismernünk annak lehetőségét, hogy már az indoeurópai alapnyelvben is léteztek ilyen konstrukciók. Az absztrakt szerkezeti séma (deverbális absztrakt főnév + funkcióige, pl. 'tesz', 'csinál', 'megy', 'ad'; vö. Balles 2006: 36) alapnyelvre való feltételezése, hasonlóan a fentebb felsorolt – egyébként nem túlzottan specifikus – szintaktikai szabályszerűségekhez, nem ütközik akadályba. Fontos azonban tudatosítanunk, hogy ez a következtetés elsősorban nem a rekonstrukciós módszer alkalmazásából ered, hanem sokkal inkább abból a tipológiai megfigyelésből, hogy a funkcióigés szerkezetek kategóriája a világ nyelveiben univerzális jelenség.

7. Az ún. *Wurzelerweiterung* jelensége

7.1. A rekonstruált indoeurópai alapnyelvben számos olyan ige-gyök van, amely szemantikailag nyilvánvalóan kapcsolatban áll valamely másik, szinonim ige-gyökkel, ahhoz képest azonban valamilyen hangalaki bővülést, kiegészítést mutat. Az ilyen típusú hangalaki többletet az indogermanisztikai szakirodalom általában gyökbővítménynek (ném. *Wurzelerweiterung*, ang. *root extension / enlargement*) nevezi.⁴³ Lásd például a következő két rekonstrukciót (LIV: 626–

⁴³ A jelenségről röviden l. pl. Szemerényi (1996: 100–101).

627),⁴⁴ melyek közül a második egy **p* elemet – és ennek hatására képzés helye szerinti asszimilációt (**ten-p-* > **tem-p-*) – mutat.

(29) ie. **ten* 'nyúlik, feszül, feszít' > óind *tan* 'feszít, kiterjeszt'
ógörög *τανύω, τιταίνω* 'megfeszít'
gót *uf-panjan* 'kinyújt'

ie. **temp* 'feszít, nyújt' > litván *tempiti* 'nyújt'
tokhár B *campäm* 'képes'

Léteznek olyan esetek is, amikor a bővülést mutató gyök csak a nyelvcsalád bizonyos ágában vagy ágaiban található meg. Ilyenkor nagy valószínűséggel poszt-alapnyelvi, illetve köztes alapnyelvi, de mindenképpen a különnyelvi korszakot megelőző újításról beszélhetünk. A következő példánál (LIV: 179–180) a **d* elem csak az italikus és a germán ágban figyelhető meg, tehát jó eséllyel az északnyugat-indogermán tömb⁴⁵ innovációjával állunk szemben.

(30) ie. **g^heu* 'önt' > óind *hu, juhóti* 'önt, áldoz'
ógörög *χέω* 'önt'
tokhár A, B *ku-* 'önt'

**g^heud* 'önt' > latin *fundō* 'önt'
umber *hondu* imperat. 'öntsön'
gót *giutan* 'önt'
német *giessen* 'önt'

7.2. Számos olyan ige- és névszóval is találkozunk, amelyek egy Wurzelweiterung-nak minősíthető **d^h*-t tartalmaznak. Lásd az alábbi párokat (LIV: 676–677; 689–690; Hackstein 2002: 14–15; Balles 2006: 38):

(31) **uelh₂* 'erős, hatalmas(nak lenni)' > lat. *valeō* 'erős, képes'
tokhár B *walo* 'király'
óír *follnadar* 'uralkodik'

**ueld^{h46}* > litván *vėldu* 'birtokol, irányít'
gót *waldan* 'uralkodik'
ószláv *vladoq* 'uralkodik'

⁴⁴ A tokhár ige szemantikájáról l. LIV: 626, 2. jz.

⁴⁵ Ennek a feltételezett átmeneti nyelvegységnek a kérdéseiről l. Adamik (2009: 47–55) bőséges hivatkozással.

⁴⁶ A pontosabb rekonstrukciót l. alább (33) és (34).

- (32) * $\underline{u}erh_1$ 'mond' > ógörög fut. $\acute{\epsilon}\rho\acute{\epsilon}\omega$, perf. $\epsilon\acute{\iota}\rho\eta\kappa\alpha$ 'mond'
 palái $\underline{u}er$ - 'mond, hív'
 hettita $\underline{u}er(i\acute{e})$ - 'hív, nevez'
 * $\underline{u}erd^{h47}$ > latin *verbum* 'szó'
 gót *waurda* 'szó'
 litván *vařdas* 'szó'

Az említett rekonstrukciók kapcsolata úgy lesz világos, ha feltételezzük, hogy az „eredeti” gyök végén található laringális mássalhangzóközi helyzetben valamilyen módon kiesett.⁴⁸

- (33) * $\underline{u}elh_2$: * $\underline{u}elh_2-d^h$ > * $\underline{u}eld^h$
 * $\underline{u}erh_1$: * $\underline{u}erh_1-d^h$ > * $\underline{u}erd^h$

8. Wurzelerweiterung és funkcióige: az univerbáció kérdése

8.1. A legújabb szakirodalomban viszonylag széles körben elterjedt az az álláspont, hogy ez a Wurzelerweiterung-szerű * d^h valójában nem más, mint a * $d^h eh_1$ funkcióige univerbálódott formája. A * d^h elemet tartalmazó alakok ezek szerint tehát eredetileg a * $d^h eh_1$ funkcióigével alkotott funkcióígés szerkezetek voltak, amelyeknek névszói és igei tagja univerbáció révén egybeforr. A legtöbb esetben nem dönthető el egyértelműen, hogy az univerbáció folyamata még az alapnyelvben lejátszódott, vagy csak különnyelvi szinten, egymástól függetlenül történt meg az érintett nyelvekben. A feltételezés mindenesetre azt implikálja, hogy – legalábbis belső rekonstrukcióval – mégis rekonstruálhatunk funkcióígés szerkezeteket az indoeurópai alapnyelvre.

- (34) * $\underline{u}elh_2-d^h$ < * $\underline{u}elh_2-d^h h_1$ ← * $\underline{u}elh_2$ + $d^h eh_1$
 * $\underline{u}erh_1-d^h$ < * $\underline{u}erh_1-d^h h_1$ ← * $\underline{u}erh_1$ + $d^h eh_1$

A hipotézissel kapcsolatban két kérdésre kell választ keresnünk: egyrészt, hogy lehetséges-e ez a folyamat, másrészt, hogy bizonyítható-e. Az első kérdésre a válasz mindenképpen igen, hiszen a funkcióigék és általában a könnyű igék univerbációja a világ nyelveiben gyakori jelenség (Bower 2008: 175–176). Tény az is, hogy az univerbáció folyamatát sok esetben irreguláris, „normál” körülmények között nem megfigyelhető hangtani folyamatok, hangalaki redukciók kísé-

⁴⁷ L. az előző lábjegyzetet.

⁴⁸ Ez nem triviális feltételezés, és mint alább látni fogjuk, kiegészítéseket kell tennünk vele kapcsolatban, hiszen az indoeurópai alapnyelvben feltehetőleg mások voltak a laringálisok szabályos kiesésének feltételei (l. Byrd 2015: 25–27, 88–95).

rik,⁴⁹ tehát a feltevés magyarázatot kínál a laringális kiesésének fentebb említett problémájára is. Ami a (34)-es példában feltételezett szerkezetek első tagjának mibenlétét illeti, a legkézenfekvőbb, ha bennük egy nomen actionis jelentésű gyöknevszót látunk, azaz például a második szerkezet (**uerh*₁ + *d^heh*₁) eredeti jelentése ez lehetett: 'mondást tesz/csinál'.

8.2. A hipotézis valószínűségét növelni látszik az a sokat idézett példa, amelyben egy **d^heh*₁ igével alkotott szintagma bizonyíthatóan univerbáción ment keresztül:

- (35) ie. **kréds*⁵⁰ *d^heh*₁ 'hisz, bíz; (szó szerint:) szívét'⁵¹ (bizalmát)
helyezi vmbe/vkbe'

A szintagma univerbálódott formában az itálico-kelta ágban, a latinban (EDL: 141–142) és több kelta nyelvben (EDPC: 221) van meg:

- (36) latin *credo* 'hisz, bíz; rábíz...'
óír *creitid* 'hisz'
közép-velsz *credu* 'ua.'
közép-breton *crediff*, *critim* 'ua.'
cornwalli *cresy*, *krysi*, *cregy* 'ua.'

Az indo-iráni ág nyelveiben ezzel szemben az alapnyelvi konstrukció folytatásaként szintagmatikus kapcsolatot találunk.⁵²

⁴⁹ Az ilyenfajta fonológiai erózió nemcsak az univerbációra jellemző, hanem általában véve minden olyan nyelvváltozást kísérhet (így például a grammatikalizációt is), amelynek során egy szintagma valamelyik tagja bizonyos mértékben elveszti az önállóságát. A grammatikalizáció és a fonológiai kopás kapcsolatáról l. pl. Dér (2008: 31–33).

⁵⁰ Az ún. Schwebeablaut-ot mutató *s*-tövé **kréds* változatról és rekonstrukciójának előnyeiről (a **kérd*- gyöknevszóval szemben) l. Hackstein (2012: 90–91, 93).

⁵¹ A szerkezet névszói tagja biztosan a jól ismert ie. **kérd*-/*krd*- 'szív' főnév (l. pl. hieroglif luvi *zārt*-; latin *cor*, *cord*-; ógörög κῆρ, καρδία; örmény *sirt*; gót *hairtō*) egy allomorfja (l. az előző lábjegyzetet), bár esetének pontos meghatározása némiképp vitatott. A fenti, széles körben elterjedt sing. acc.-i értelmezés mellett létezik ugyanis – kevésbé valószínű – sing. loc.-i interpretáció is **kréd* formában (eredetileg tehát: 'szívbe[n el]helyez vmit'; l. Tremblay 2004: 583–584). A szerkezet részletes elemzését az univerbáció és más rokon folyamatok tükrében l. Hackstein (2012: 90–93).

⁵² A *srád* azonban már a védikus óind nyelvben kezdi elveszíteni szintaktikai önállóságát, és – a vonzatkeret és a hangsúlyozás jellegzetességei alapján ítélve – a határozószóhoz, ill. az igekötőkhöz hasonló tulajdonságokkal rendelkezik (l. Hackstein 2012: 92; Ittész 2015b). Az indo-iráni nyelvekben főnévi használatban nincs meg ez a szó, ugyanis 'szív' jelentésben egy hangalakilag hasonló iir. **j^hrd*- (> ói. *hfd*-; av. *zərəd*-) főnevet találunk. Az iir. **j^hrd*- és az ie. **krd*- etimológiai kapcsolata bizonyosnak látszik, de pontos mibenléte vitatott (vö. EWAia II: 818).

- (37) óind *śrād dhā* 'hisz, bízik'
 avesztai *zras=ča dājt* (Yt 9,26) 'és higgyen'

Ez a különbség egyfelől világosan mutatja, hogy az univerbáció a $*k̄réd(s) d^h eh_1$ szerkezetnél bizonyosan nem az indoeurópai alapnyelvben játszódott le, hanem később, köztes alapnyelvi vagy különnyelvi szinten. Másfelől azonban a példa tipológiai párhuzamként mégis támogathatja a $*d^h eh_1$ ige esetleges alapnyelvi univerbációjára vonatkozó feltételezés lehetőségét más szerkezeteknél. Ugyanakkor azt is észre kell vennünk, hogy – figyelembe véve, hogy a szerkezetben nem csak az ige deszemantizálódik, hanem mindkét tag átvitt értelemben szerepel, vagyis a szerkezet jelentése teljes mértékben nem kompozicionális – a szintagmát valószínűleg inkább idiómának kell tekintenünk, mintsem funkcióiágés szerkezetnek.⁵³ Ha annak fogjuk is fel, bizonyosan nem prototipikus példa,⁵⁴ hiszen névszói tagja nem deverbális absztrakt főnév.

8.3. Bármennyire is népszerű napjaink szakirodalmában ez a fajta megközelítés, valójában nem találunk olyan különnyelvi példát, amelynél az imént leírt módon, azaz rokon nyelvi szintagmatikus reflexek révén egyértelműen bizonyítható lenne, hogy funkcióiágés szerkezet univerbációjáról van szó. Természetesen vannak esetek, amikor valóban az univerbáció feltételezése a legvalószínűbb hipotézis,⁵⁵ de teljes bizonyosságról ezeknél sem beszélhetünk. Még bizonytalanabb ez a feltevés, ha egészen az alapnyelvig, annak pre-proto-indoeurópai fázisáig toljuk vissza az univerbáció folyamatát azon az alapon, hogy egyetlen nyelvben sem találunk szintagmatikus kapcsolatot a feltételezett konstrukció folytatásaként.

Mindezek ellenére, amint már utaltam rá, az újabb szakirodalomban rendkívüli módon elszaporodtak az akár alapnyelvi, akár különnyelvi univerbációval számoló etimológiai magyarázatok. Az újabb évek tanulmányaiból csupán két példát szeretnék említeni.

- 8.4.** Balles (2009: 21–22) az ógörög *κλίνδω* 'görget, hengerít', med. *κλίνδομαι* 'gördül, forog' igét egy $*k^u olh_1 imd^h eh_1$ - vagy $*k^u olh_1 imd^h h_1 o$ - 'gördü-

⁵³ Felvetődhet, hogy egy erősebb szemantikai kohéziót mutató idióma könnyebben univerbálódik, mint egy „csak” félig kompozicionális szerkezet, de ezt az intuíciót nem tudjuk objektíven lemérni, ezért figyelmen kívül kell hagynunk, és a tárgyalt példával mint tipológiai párhuzammal számolnunk kell.

⁵⁴ A funkcióiágés szerkezetek megközelítését a prototípus-elmélet nézőpontjából l. Kamber (2008: 25–28).

⁵⁵ Az egyik ilyen klasszikus példa a germán ún. gyenge vagy dentális préteritum (l. pl. gót *salbō-da*; ang. *work-ed*; ném. *mach-te*) kialakulása, amely minden bizonnyal egy $*d^h eh_1$ igével alkotott funkcióiágés szerkezetből jött létre (l. pl. Hill 2010; Schutzeichel 2014: 69–72).

ló, forduló' melléknévből képzett tematikus igeként végső soron egy alapnyelvi $*k^u olh_1 m d^h eh_1$ 'fordulás(oka)t tesz/csinál, forog, gördül' funkcióigés szerkezetre kísérli meg visszavezetni, amelynek névszói tagja ($*k^u olh_1 i-$) az alább felsorolt kognátumok alapján rekonstruált ie. $*k^u elh_1$ 'fordul, megfordul' ige (LIV: 386–388) nomen actionisi derivátuma.

- (38) ékírásos luvi $k(u)u ali-$ 'fordít'
óind car 'mozog, megy'
aveszta car 'megy'
latin $colō$ 'művel, lakik'
ógörög $πέλομαι$ 'mozog, lesz, van'

Balles tudatában van annak, hogy ez a levezetés egy vitatott görög hangváltozást feltételez ($*ND^{h56} > ND$ „in bestimmten Kontexten”),⁵⁷ ezért alternatívaként a $*deh_3$ 'ad' funkcióigét sem zárja ki. Ha azonban figyelembe vesszük a $*k^u elh_1$ ige inattingens⁵⁸ (intranszítív) voltát és a $*k^u olh_1 i-$ nomen actionis ebből eredő 'fordulás' (nem pedig 'fordítás, gördítés') jelentését, a $κυλίνδω$ ige tranzitív actívumát ('görget, hengerít' jelentéssel) a mediumhoz képest másodlagosnak kell tartanunk, hacsak nem tételezzük fel – amiről Balles nem tesz említést –, hogy már az alapnyelvi funkcióigés szerkezet kauzatív jelentésű volt (ti. 'fordulást csinál/okoz [ti. vmi/vki másban], megforgat'). De ha mindezekről a problémáktól eltekintünk is, a szerkezet akkor is csak a transzponátum státuszával rendelkezik, vagyis alapnyelvi rekonstrukciója teljesen bizonytalan.⁵⁹

8.5. Schutzeichel (2014: 107–108) – Janda (2000: 240–241) nyomán – egy ie. $*bhero d^h eh_1$ 'zsákmányt szerez, zsákmányol' funkcióigés szerkezetet feltételez az alapnyelvre. A rekonstrukció két állítólagos bizonyítékon alapul, de ezek egyike sem meggyőző. Az első az ógörög $πέρθω$ 'lerombol, zsákmányol' ige, amely hangtanilag – Grassmann törvényét figyelembe véve – származhat ugyan egy ie. $*b^h er d^h$ gyökből, de erre a feltételezett gyökre más nyelvekből semmiféle párhuzam nincs, azaz csupán transzponátum, ezért alapnyelvi státusza eleve kétséges (LIV: 77–78 kérdőjellel). Janda és Schutzeichel a következő lépésben ezt a feltételezett gyököt egy $*b^h er(o)$ és $*d^h eh_1$ elemekből álló korábbi funkcióigés szerkezetre vezetik vissza univerbációval.⁶⁰

⁵⁶ Ezt a stádiumot a tárgyalt példában megelőzné a képzés helye szerinti hasonulás a $*md^h$ hangcsoportban.

⁵⁷ Schutzeichel (2014: 128–129) Balles etimológiáját emiatt kétségesnek tartja.

⁵⁸ A terminussal kapcsolatban l. a 11. jegyzetben hivatkozott irodalmat.

⁵⁹ A $κυλίνδω$ ige Beekes etimológiai szótárában (2010 I: 800) – nem meglepő módon – pregörög eredetüként szerepel ezzel a megjegyzéssel: „the word is hardly IE”.

⁶⁰ Figyelembe véve, hogy az univerbáció folyamata rendhagyó hangalaki redukcióval járhat (vö. Balles 2009: 22–23), eltekinthetünk attól a problémától, hogy míg Janda a

A másik állítólagos érv egy korai védikus szöveghely volna, mely a *bháre dhāḥ* szintagmát tartalmazza:

- (39) *sá no vṛṣā vṛṣarathāḥ ... / ...*
 az.NOM mi.PL.ACC bika.NOM erős_kocsijú.NOM
bháre dhāḥ (RV 5,36,5cd)
 zsákmány.LOC tesz.AOR.INJ.ACT.2SG
 'Erős kocsijú bikaként segíts minket zsákmányhoz!'

Igaz ugyan, hogy a védikus *bhára*- főnév és a *dhā* ige etimológiailag az ie. **b^her* és **d^heh₁* igékből ered, viszont az idézett védikus példában teljesen eltérő argumentumszerkezet szerepel, mint amit fentebb a görög ige feltétezett eredeténél ('zsákmányolást tesz/csinál') láttunk. Itt ugyanis a *nas* névmási klitikum az ige tárgya, míg a *bháre* főnév locativusban álló bővítményként jelenik meg: 'segíts minket zsákmányhoz; (szó szerint:) helyezz minket a zsákmányhoz/zsákmánynál' (a megszólított személy Indra isten). Láthatjuk, hogy az egyes tagok etimológiai rokonságán kívül nincs pontos szintaktikai és szemantikai párhuzam a két szerkezet között, ezért azt kell mondanunk, hogy összehasonlító nyelvészeti bizonyíték híján a **b^her(o?) d^heh₁* 'zsákmányolást csinál, zsákmányt szerez' funkcióiágés szerkezet rekonstrukciója teljesen alaptalan.⁶¹

Fentebb már említettem, hogy az indoeurópai leánynyelvek tanúsága és tipológiai megfigyelések alapján gyakorlatilag biztosra vehetjük, hogy az indoeurópai alapnyelvben is létezett a funkcióiágés szerkezetek kategóriája. Ahogy azonban az iménti példák elemzése mutatta, konkrét szerkezeteket csak egészen kivételes esetekben rekonstruálhatunk (pl. **h₁/3néh₃men-* + **d^heh₁*), hiszen a legtöbb-

névszói tagban egy **b^her* gyöknevszót lát a **b^her* 'visz, elvisz' igéből, addig Schutzeichel ugyanabból a gyökből tematikus **b^hero* tövet rekonstruál. Nem derül ki azonban, hogy Schutzeichel itt a pusztá tőalakot feltételezi-e a rekonstruált szintagmában, vagy valamilyen sajátos esetragos alakként fogja fel a **b^hero* formát. A szakirodalomban egyébként is legtöbbször az tapasztalható, hogy a hangalaki erózió implicit feltételezése vagy a rá való explicit hivatkozás mintegy „mentesíti” az értelmezőt a névszói tag pontos morfoszintaktikai elemzése alól (l. a fentebbi példákat is).

⁶¹ Anélkül, hogy a példákat szükségtelenül tovább szaporítanám, megjegyzem, hogy a funkcióiágés szerkezetekkel számoló ingeniózus etimológiai javaslatok nem ritkán egyfajta tudományos népetimológia benyomását keltik. Például Janda (2005: 265–266; részben módosítja Balles 2009: 20, 24; vö. Schutzeichel 2014: 144) a gr. *κορύμβη* 'hegykúp, orom, hegycsúcs stb.' és *κόρυμβος* 'dombtető' szavakat egy általa funkcióiágésnek tartott szerkezetből származó ie. **korum^uh₂o* - „wo man zur Spitze gelangt” szóból eredezteti: ezek szerint a hegycsúcs az, ahol a csúcsra fel lehet érni (!). Beekes (2010 I: 756–758) az idézett szavakat pregörög (azaz nem ie.) eredetűnek tartja, amit egyébként a minden bizonnyal rokon *κορυφή* 'vminek a teteje, koponya' szó is támogatni látszik (*μβ* ~ *φ* alternáció). Janda nem ad számot a *κορυφή* szóról.

szőr csak egy nyelv adataira tudunk támaszkodni, így csupán transzponátumokat állíthatunk fel.

9. A funkcióigés szerkezetek rekonstrukciójának további kérdései

9.1. A funkcióigés szerkezetekkel kapcsolatban is létezik egy olyan irányzat, amely az alapnyelvi konstrukciók különnyelvi reflexeinél a lexikális szubsztitúció jelenségével számol. Fentebb azonban láttuk: bár maga a szubsztitúció folyamata kétségtelenül létező jelenség a diakroniában, konkrét rekonstrukciós példánál a feltételezése bizonyíthatatlan és ezért kerülendő. Nincs ez másképp a funkcióigés szerkezetek kategóriájánál sem.

Szintén számos bizonytalansággal terhelt – és lényegében véve ismét csak a tipológiai általánosságok síkján mozog – az a megközelítés, amely az alapnyelvi funkcióigés szerkezeteknél nyitott pozíciókat tartalmazó konstrukciókat (open-slot construction) állít fel. Így jár el például egy nemrég publikált tanulmányában Hackstein (2012: 96–101), aki az alább felsorolt különnyelvi szerkezetek alapján az alapnyelvre egy 'figyelmet szentel' jelentésű konstrukciót rekonstruál:

- (40) ófn. *wara tuon* 'ügyel, figyel' < $*(s)uorh_3-eh_2 + *d^h eh_1$
 gr. *ἠρα φέρειν* 'kedvében jár' < $*(s)uēr h_3- + *b^h er$
 hett. *warri nāi-* 'segítséget visz' < $*(s)uēr h_3-i + *neHi$ (azaz *neh_xi*)⁶²

A feltételezett alapnyelvi konstrukciót szerinte az ie. $*(s)uēr h_3$ 'észlel, figyel, törődik' ige valamilyen főnévi derivátuma és egy helyváltoztatást, illetve mozgatót kifejező tranzitív ige alkotta.

- (41) $*(s)uēr h_3$ 'észlel, figyel, törődik'
 \downarrow
 $\left\{ \begin{array}{l} *(s)uēr h_3 \\ \text{névszói} \quad + \quad \text{mozgatót} \\ \text{derivátuma} \quad \text{jelentő ige} \end{array} \right\}$

Az igei pozíciót Hackstein szerint különböző igék tölthették be, elsősorban a $*d^h eh_1$ 'tesz, helyez' (l. még $*b^h er$ 'visz', $*neh_xi$ vagy $*nej_h_x$ 'vezet'). A főnévi taggal kapcsolatban azt tételezi fel, hogy képzésének alapjául minden esetben a $*(s)uēr h_3$ ige szolgált, de a pontos deriváció különféle lehetett (l. a fentebbi (40)-

⁶² Az ige hagyományos rekonstrukciója némileg más, mint amit Hacksteinnél találunk (LIV: 450–451: $*nejH$, azaz $*nej_h_x$). Legújabbban Kloekhorst–Lubotsky (2014) a $*(s)neh_1$ forma mellett érvel.

es példa adatait).⁶³ Az összehasonlító rekonstrukció alapelveit figyelembe véve azonban azt kell mondanunk, hogy a három főnév, amely az egyes szerkezetekben szerepel, a pontos derivációt illetően nem kognátum, márpedig az ilyen képzésbeli különbség annak a bizonyítéka, hogy a derivátumok független különnyelvi fejlemények.⁶⁴ Hacksteinnek (2012: 99) kétségtelenül igaza van abban, hogy a szerkezet a német nyelvben lexikális szubsztitúción ment keresztül: az ó-felnémet *wara tuon* 'figyel vmire, figyelmet szentel vminek' kifejezést a közép-felnémet korszakra a *wara neman* váltotta fel (vö. ném. *wahrnehmen*), de véleményem szerint erre a jelenségre csak olyan esetekben hivatkozhatunk, amikor konkrét bizonyítékaink vannak mind a régebbi, mind az új funkcióiige meglétére az adott nyelv története folyamán. Ebből következik, hogy a (40)-es példában felsorolt szerkezetek egyáltalán nem adnak biztos támpontot egy konkrét alapnyelvi funkcióiige szerkezet rekonstrukciójához.

9.2. Természetesen nem vonom kétségbe sem azt a lehetőséget, hogy egyes különnyelvi funkcióiige szerkezetek egykor valóban létező alapnyelvi konstrukciók folytatói, sem pedig azt, hogy bizonyos, a leánnyelvekben megtalálható, illetve az indoeurópai alapnyelvre rekonstruált lexémák korábbi, adott esetben már alapnyelvi funkcióiige szerkezetekből jöttek létre univerbáció révén. Azt azonban világosan látnunk kell: ha a rekonstrukciós módszereket következetesen alkalmazzuk, akkor a legtöbb ilyen jellegű hipotézis bizonyíthatatlan.

Eleve nem valószínű, hogy az összes Wurzelerweiterungnak látszó elemet tartalmazó esetben egykor valóban létezett az univerbációt megelőző szintagma-tikus kapcsolat. Elképzelhető egy olyan forgatókönyv is (vö. Schutzeichel 2014: 145–150), hogy néhány pre-proto-indoeurópai funkcióiige szerkezet ténylegesen univerbáción ment keresztül már az alapnyelvben, amit reanalízis követett, melynek során az univerbálódott eredeti funkcióiige produktív affixumként értelmeződött át valamilyen funkcióban (például a $*d^h e h_1$ funkcióiigéből a $*-d^h(h_1)$ -szuffixum faktitív-kauzatív jelentésben). Az így kialakult derivációs szuffixum később más ige-gyököknél is megjelenhetett. Utolsó lépésben bekövetkezhetett az affixum deszemantizálódása és ennek révén az ún. szekundér gyökök létrejötte (l. azokat az eseteket, amikor az ún. Wurzelerweiterungnak már nem tudjuk kimutatni az egykori funkcióját⁶⁵). Mindez azt jelenti, hogy nagy valószínűség-

⁶³ Hasonlóan jár el például Balles (2009: 23) is a gr. *δολιχός*, lat. *longus* stb. szócsaláddal kapcsolatban, amelyet végső soron egy alapnyelvi $*d(o)lh_1(i/u/o)$ - (!) + $*g^h e h_1$ - 'hosszúságot elér' funkcióiige szerkezetre vezet vissza.

⁶⁴ Metodológiai párhuzamként l. például az 'arany' szó különböző tőváltozatainak kérdését az indoeurópai nyelvekben (Simon 2009: 231).

⁶⁵ Az Indogermanische Gesellschaft 2016 szeptemberében tartott kongresszusához másfél napos workshop kapcsolódott, amelynek témája a Wurzelerweiterung problémaköre volt. Az előadások egy része arra tett kísérletet, hogy bizonyos Wurzelerweiterung-

gel sok olyan példa létezik, amelynél a szakirodalom kiindulópontként alapnyelvi funkcióigés szerkezetet feltételez, pedig a konkrét alakulat valójában csak abban a stádiumban lépett be a felvázolt folyamatba, amikor az egykori funkcióige már szuffixumként élt tovább.

10. Összefoglalás

Összefoglalva a leírtakat megállapíthatjuk, hogy bár a tipológiai szempontok valóban arra utalnak, hogy az indoeurópai alapnyelvben is létezett a funkcióigés szerkezetek kategóriája, és így feltételezhetjük olyan absztrakt konstrukciós minták, sablonok alapnyelvi létezését, mint pl. „nomen actionis + 'megy', 'tesz', 'ad' stb.”, konkrét funkcióigés szerkezetek rekonstrukciója nem lehetséges. Ennek egyrészt az az oka, hogy kevés a pontos formai megfelelés, hiszen gyakorlatilag nincsenek olyan funkcióigés szerkezetek a korán adatolt leánnyelvekben, amelyeknek tagjai kognátumok lennének. Másrészt megfigyelhető, hogy a funkcióigés szerkezetek kategóriája minden nyelvben nagyon produktív, és gyorsan bővül analogikus úton, ezért az esetleges egyezéseknél is nagy valószínűsége van annak, hogy valójában a vizsgált nyelvek független újításával állunk szemben. Ezen kívül nyilvánvalóan azzal a fentebb már röviden említett szemponttal is számolnunk kell, hogy funkcióigés szerkezetek – kontaktushatás következtében – idegen nyelvű szerkezetek tükörfordításaként is megjelenhetnek egy nyelvben. A három felvázolt lehetőséggel (ti. közös örökség, független különnyelvi innováció, tükörfordítás nyelvi érintkezés következtében) nyilvánvalóan nyelvi őstörténeti korszakok vonatkozásában is számolnunk kell, azonban a nyelvemlékes történeti korszakok példái is azt sugallják, hogy közülük nem az első a legvalószínűbb forgatókönyv.

De még ha sikerülne is alapnyelvi funkcióigés szerkezeteket rekonstruálnunk, szükségszerűen megmaradna az a probléma, hogy nem tudunk biztosat mondani a szerkezeteknek a nyelvi rendszerben betöltött szerepéről, funkciójáról, az egyszerű igékkel szembeni sajátosságairól. Ezt ugyanis csak korpuszalapú empirikus vizsgálat segítségével tudnánk felderíteni (vö. pl. a némettel kapcsolatban

nak tekintett elemeknek megpróbálja felderíteni az eredeti funkcióját. R. Pooth előadásában (Die urindogermanischen *Enlargements* als Derivationssuffixe: Einige funktionale Oppositionspaare; a handoutot l. <https://www.academia.edu/28526808/> (2017.02.16.) egyrészt arra mutatott rá, hogy az alapnyelvi gyökszerkezet és különféle fonotaktikai megszorítások arra utalnak, hogy az ún. Wurzelerweiterungok az alapnyelvben még nem tartoztak az igeegyekhez, és csak az alapnyelv felbomlása után olvadtak vele össze, másrészt két példánál (*-s- és *-h₂- Wurzelerweiterung) megkísérelte eredeti funkciójukat minimálpárok szemantikai elemzésével feltárni (szerinte az egyik – szemantikai értelemben vett – „tranzitíváló”, a másik „detranzitíváló” funkcióval rendelkezett).

Kamber 2008; Storrer 2008).⁶⁶ Élőnyelvi tipológiai párhuzamokat figyelembe véve általában azt szokták feltételezni – már amennyiben kitérnek erre a kérdésre (ahogy pl. Balles 2006: 37 és Schutzeichel 2014: 79 teszi) –, hogy az indoeurópai alapnyelvben a funkciógés szerkezetek elsősorban stilisztikai-pragmatikai variánsokként, esetleg szaknyelvi terminusokként léteztek, hiszen egyrészt az ige-képzés és a különféle grammatikai kategóriák (pl. aspektus, akcióminőség, igeidő, igemód) kifejezése is morfológiai eszközökkel történt, azaz ilyen célokra funkciógés szerkezetekre nem volt szükség. Ebből következik, hogy például az aspektus-akcióminőség vagy a diathesis különféle típusainak, vagyis egyes grammatikai funkcióknak a kifejezése a különnyelvi funkciógés szerkezeteknek csak másodlagosan kialakult feladata lenne.

Irodalom

- Adamik Béla (2009), *A latin nyelv története az indoeurópai alapnyelvtől a klasszikus latinig*. Argumentum, Budapest.
- Balles, Irene (2006), *Die altindische Cvi-Konstruktion. Form, Funktion, Ursprung*. Hempen, Bremen.
- Balles, Irene (2009), *Lang, rund und krumm: zu einigen indogermanischen Zusammenbildungen*. *Die Sprache* 48 (= Nedoma, Robert – Stifter, David [Hrsg.], **h₂nr*. Festschrift für Heiner Eichner): 20–26.
- Barðdal, Jóhanna (2013), *Construction-based historical-comparative reconstruction*. In: Hoffmann, Thomas – Trousdale, Graeme (eds), *The Oxford Handbook of Construction Grammar*. Oxford University Press, Oxford. 438–457.
- Barðdal, Jóhanna (2015), *Syntax and syntactic reconstruction*. In: Bower, Claire – Evans, Bethwyn (eds), *The Routledge Handbook of Historical Linguistics*. Routledge, London. 343–373.
- Barðdal, Jóhanna – Eythórsson, Thórhallur (2012), *Reconstructing syntax: construction grammar and the comparative method*. In: Boas, Hans C. – Sag, Ivan A. (eds), *Sign-based Construction Grammar*. CSLI, Stanford. 257–308
- Beek, Lucien van (2011), *Vowel assimilations in Greek: the evidence reconsidered*. In: Krisch, Thomas et al. (Hrsg.), *Indogermanistik und Linguistik im Dialog. Akten der XIII. Fachtagung der Indogermanischen Gesellschaft vom 21. bis 27. September 2008 in Salzburg*. Reichert, Wiesbaden. 49–58.
- Beekes, Robert S. P. (2011), *Comparative Indo-European Linguistics. An Introduction*. 2nd ed. Rev. by de Vaan, Michiel. John Benjamins, Amsterdam – Philadelphia.

⁶⁶ A védikus óind funkciógés szerkezetekkel kapcsolatban l. Ittzés (2013; 2015a; 2015b) elemzéseit.

- Bouissac, Paul (2010), *Saussure. A Guide for the Perplexed*. Continuum, London – New York.
- Bowern, Claire (2008), The diachrony of complex predicates. *Diachronica* 25: 161–185.
- Brinton, Laurel J. – Akimoto, Minoji (eds) (1999), *Collocational and Idiomatic Aspects of Composite Predicates in the History of English*. John Benjamins, Amsterdam – Philadelphia.
- Brugmann, Karl (1876), Nasalis sonans in der indogermanischen Grundsprache. In: Curtius, Georg – Brugmann, Karl (Hrsg.), *Studien zur griechischen und lateinischen Grammatik*. Bd. 9. Hirzel, Leipzig. 285–338.
- Byrd, Andrew M. (2015), *The Indo-European Syllable*. Brill, Leiden – Boston.
- Byrd, Andrew M. (megj. alatt), The rules of reconstruction: Making our etymologies more grounded. In: *Etymology and the Indo-European Lexicon. Proceedings of the 14th Fachtagung of the Indogermanische Gesellschaft, 17–22 September 2012, Copenhagen, Denmark*. (<https://www.academia.edu/4351667>; 2017. 02. 20.)
- Ciancaglini, Claudia A. (2011), The formation of the periphrastic verbs in Persian and neighbouring languages. In: Maggi, Mauro – Orsatti, Paola (eds), *The Persian Language in History*. Reichert, Wiesbaden. 3–21.
- Clackson, James (2007), *Indo-European Linguistics. An Introduction*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Cser András (2000), *A történeti nyelvészet alapvonalai*. PPKE, Piliscsaba.
- Dér Csilla Ilona (2008), *Grammatikalizáció*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- EDG = Beekes, Robert (2010), *Etymological Dictionary of Greek*. Vol. 1–2. Brill, Leiden – Boston.
- EDHIL = Kloekhorst, Alwin (2008), *Etymological Dictionary of the Hittite Inherited Lexicon*. Brill, Leiden – Boston.
- EDL = de Vaan, Michiel (2008), *Etymological Dictionary of Latin and the Other Italic Languages*. Brill, Leiden – Boston.
- EDPC = Matasović, Ranko (2009), *Etymological Dictionary of Proto-Celtic*. Brill, Leiden – Boston.
- Edwards, Anthony T. (1988), ΚΛΕΟΣ ΑΦΘΙΤΟΝ and oral theory. *The Classical Quarterly* 38: 25–30.
- EWAia = Mayrhofer, Manfred (1992–2001), *Etymologisches Wörterbuch des Altindoarischen*. 1–3. Bd. Winter, Heidelberg.
- Eythórsson, Thórhallur – Barðdal, Jóhanna (2011), Die Konstruktionsgrammatik und die komparative Methode. In: Krisch, Thomas – Lindner, Thomas (Hrsg.), *Indogermanistik und Linguistik im Dialog. Akten der XIII. Fachtagung der Indogermanischen Gesellschaft vom 21. bis 27. September 2008 in Salzburg*. Reichert, Wiesbaden. 148–156.
- Feulner, Anne Helene (2009), Uridg. **sneǵth*-. In: Lühr, Rosemarie – Ziegler, Sabine (Hrsg.), *Protolanguage and Prehistory. Akten der XII. Fachtagung der Indogermanischen Gesellschaft, vom 11. bis 15. Oktober 2004 in Krakau*. Reichert, Wiesbaden. 119–133.

- Finkelberg, Margalit (1986), Is κλέος ἄφθιτον a Homeric formula? The Classical Quarterly 36: 1–5.
- Fortson, Benjamin W. (2010), Indo-European Language and Culture. An Introduction. 2nd ed. Wiley-Blackwell, Malden – Oxford.
- Fox, Anthony (1995), Linguistic Reconstruction. An Introduction to Theory and Method. Oxford University Press, Oxford.
- García Ramón, José-Luis (2011), Reconstructing IE lexicon and phraseology: inherited patterns and lexical renewal. In: Jamison, Stephanie W. et al. (eds), Proceedings of the 21st Annual UCLA Indo-European Conference. Los Angeles October 30th and 31st, 2009. Hempen, Bremen. 69–106.
- Goldstein, David (2015), Classical Greek Syntax. Wackernagel’s Law in Herodotus. Brill, Leiden – Boston.
- Gotō, Toshifumi (1987), Die “I. Präsensklasse” im Vedischen. Untersuchung der vollstufigen thematischen Wurzelpräsentia. Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, Wien.
- Grimshaw, Jane – Mester, Armin (1988), Light verbs and θ-marking. Linguistic Inquiry 19: 205–232.
- Hackstein, Olav (2002), Uridg. *CH.CC > *C.CC. Historische Sprachforschung 115: 1–22.
- Hackstein, Olav (2012), When words coalesce: chunking and morphophonemic extension. In: Melchert, H. Craig (ed.), The Indo-European Verb. Proceedings of the Conference of the Society for Indo-European Studies, Los Angeles 13–15 September 2010. Reichert, Wiesbaden. 87–104.
- Hale, Mark (2007), Historical Linguistics. Theory and Method. Blackwell, Malden – Oxford.
- Hale, Mark (2015), The comparative method: theoretical issues. In: Claire Bowerman – Bethwyn Evans (eds), The Routledge Handbook of Historical Linguistics. Routledge, New York – London. 146–160.
- Harðarson, Jón Axel (1993), Studien zum urindogermanischen Wurzelarist und dessen Vertretung im Indoiranischen und Griechischen. Institut für Sprachwissenschaft, Innsbruck.
- Herman József (2003), Vulgáris latin. Az újlatin nyelvek kialakulásának útja. Tinta, Budapest.
- Hill, Eugen (2010), A case study in grammaticalized inflectional morphology. Origin and development of the Germanic weak preterite. Diachronica 27: 411–458.
- Hock, Hans Henrich (1991), Principles of Historical Linguistics. 2nd ed. Mouton de Gruyter, Berlin – New York.
- Iglesias-Rábade, Luis (2001), Composite predicates in Middle English with the verbs *nimen* and *taken*. Studia Neophilologica 73: 143–163.
- Ittész Máté (2013), Light verb constructions vs. simple verbs in Vedic: *vimócanam kṛnute* (RV 3,30,12d). In: Stasik, Danuta – Trynkowska, Anna (eds), CEENIS Current Research Series. Vol. 1. Dom Wydawniczy Elipsa, Warszawa. 107–123.

- Ittész Máté (2015a), Funkcióigés szerkezetek a *kar-* 'csinál' igével a Ṛgveda 7. könyvében. In: Bárány István et al. (szerk.), *Studia Classica. Tanulmányok az Eötvös Loránd Tudományegyetem Ókortudományi Intézetéből*. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest. 339–350.
- Ittész Máté (2015b), Light verb constructions in Vedic. *Manas. Studies into Asia and Africa. Electronic Journal of the Centre for Eastern Languages and Cultures Sofia University „St. Kliment Ohridski” Issue 2/2015: Tradition and Modernity in Indian Culture.* (<http://manas.bg/en/tradition-and-modernity-indian-culture/light-verb-constructions-vedic>; 2017. 02. 09.)
- Janda, Michael (2000), *Eleusis. Das indogermanische Erbe der Mysterien*. Institut für Sprachwissenschaft, Innsbruck.
- Janda, Michael (2005), *ElySION. Entstehung und Entwicklung der griechischen Religion*. Institut für Sprachwissenschaft, Innsbruck.
- Kálmán László (2006), Miért nem vonzanak a régensek? In: Kálmán László (szerk.), *KB 120 – A titkos kötet. Nyelvészeti tanulmányok Bánréti Zoltán és Komlós András tiszteletére*. Tinta, Budapest. 229–246.
- Kamber, Alain (2008), *Funktionsverbgefüge empirisch. Eine korpusbasierte Untersuchung zu den nominalen Prädikaten des Deutschen*. Niemeyer, Tübingen.
- Katz, Joshua T. (1998), How to be a dragon in Indo-European. Hittite *illuyankaš* and its linguistic and cultural congeners in Latin, Greek and Germanic. In: Jasanoff, Jay et al. (eds), *Mír curad. Studies in Honor of Calvert Watkins*. Institut für Sprachwissenschaft, Innsbruck. 317–334.
- Kellens, Jean (1995), *Liste du verbe avestique*. Reichert, Wiesbaden.
- Keydana, Götz (2011 [2012]), Wackernagel in the language of the Rigveda. A reassessment. *Historische Sprachforschung* 124: 106–133.
- Kloekhorst, Alwin – Lubotsky, Alexander M. (2014), Hittite *nai-*, *nē-*, Sanskrit *nī-*, and the PIE verbal root **(s)neh₁-*. In: Melchert, H. Craig et al. (eds), *Munus amicitiae. Norbert Oettinger a collegis et amicis dicatum*. Beech Stave, Ann Arbor – New York. 126–137.
- Korn, Agnes (2013), Looking for the middle way: Voice and transitivity in complex predicates in Iranian. *Lingua* 135: 30–55.
- Kortlandt, Frederik (2016), The Indo-European *k*-aorist. (<http://kortlandt.nl/publications/art302e.pdf>; hozzáférés: 2017. 03. 16.)
- Krisch, Thomas (1996), *Zur Genese und Funktion der altindischen Perfekta mit langem Reduplikationsvokal. Mit kommentierter Materialsammlung*. Institut für Sprachwissenschaft, Innsbruck.
- Kuhn, Adalbert (1853), Ueber die durch nasale erweiterte verbalstämme. *Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung* 2: 455–471.
- Kümmel, Martin Joachim (2000), *Das Perfekt im Indoiranischen. Eine Untersuchung der Form und Funktion einer ererbten Kategorie des Verbums und ihrer Weiterentwicklung in den altindoiranischen Sprachen*. Reichert, Wiesbaden.

- Langer, Stefan (2005), A formal specification of support verb constructions. In: Langer, Stefan – Schnorbusch, Daniel (Hrsg.), *Semantik im Lexikon*. Narr, Tübingen. 179–202.
- LIV = Rix, Helmut et al. (Hrsg.) (2001), *Lexikon der indogermanischen Verben*. 2. Aufl. Reichert, Wiesbaden.
- LIVAdd = Kümmel, Martin Joachim (2017), *Addenda und Korrigenda zu LIV²*. (http://www.oriindufa.uni-jena.de/iskvomeia/indogermanistik/Kümmel_liv2_add.pdf; 2017. 02. 06.)
- Lubotsky, Alexander (1997), *A Ṛgvedic Word Concordance*. Vol. 1–2. American Oriental Society, New Haven.
- Mayrhofer, Manfred (1980 [1981]), Über sprachliche Rekonstruktionsmethode. *Anzeiger der Österreichischen Akademie der Wissenschaften* 117: 357–366.
- Meier-Brügger, Michael (2010), *Indogermanische Sprachwissenschaft*. 9. Aufl. De Gruyter, Berlin – New York.
- Molnár Katalin (1997), Egy rendhagyó terminustörténet tanulságai. *Magyar Nyelvőr* 121: 93–97.
- Nagy, Gregory (1974), *Comparative Studies in Greek and Indic Meter*. Harvard University Press, Cambridge Ma.
- Parry, Milman (1971), *The Making of Homeric Verse*. The Collected Papers of Milman Parry. Ed. by Parry, Adam. Clarendon, Oxford.
- Polenz, Peter von (1987), Funktionsverben, Funktionsverbgefüge und Verwandtes. Vorschläge zur satzsemantischen Lexikographie. *Zeitschrift für germanistische Linguistik* 15: 169–189.
- Rankin, Robert L. (2003), The comparative method. In: Joseph, Brian D. – Janda, Richard D. (eds), *The Handbook of Historical Linguistics*. Blackwell, Malden – Oxford. 183–212.
- REW = Meyer-Lübke, Wilhelm (1935), *Romanisches etymologisches Wörterbuch*. 3. Aufl. Winter, Heidelberg.
- Ringe, Don (2003), Internal reconstruction. In: Joseph, Brian D. – Janda, Richard D. (eds), *The Handbook of Historical Linguistics*. Blackwell, Malden–Oxford. 244–261.
- Rix, Helmut (1992), *Historische Grammatik des Griechischen*. 2. Aufl. Wissenschaftliche Buchgesellschaft, Darmstadt.
- Ruzsa, Ferenc (2006), *Puruṣa és Ymir*. Az összehasonlító mitológia kísérleti ellenőrzése. *Keréknymok* 1: 5–22.
- Saussure, Ferdinand de (1960), *Souvenirs de F. de Saussure concernant sa jeunesse et ses études*. *Cahiers Ferdinand de Saussure* 17: 12–25.
- Schleicher, August (1868), Eine fabel in indogermanischer usprache. In: Kuhn, Adalbert – Schleicher, August (Hrsg.), *Beiträge zur vergleichenden Sprachforschung auf dem Gebiete der arischen, celtischen und slawischen Sprachen*. Bd. 5. Dümmler, Berlin. 206–208.

- Schultze-Berndt, Eva (2008), What do “do” verbs do? The semantic diversity of generalised action verbs. In: Verhoeven, Elisabeth et al. (eds), *Studies on Grammaticalization*. Mouton de Gruyter, Berlin – New York. 185–207.
- Schultze-Berndt, Eva (2012), The semantics of Moroccan Arabic *dar* ‘do’ in typological perspective. *STUF – Language Typology and Universals* 65: 430–445.
- Schutzzeichel, Marc (2014), *Indogermanische Funktionsverbgefüge*. Mosenstein und Vannerdat, Münster.
- Seweryn, Dariusz (2013), How not to kill a dragon. The Slavic contexts of **g^{uh}en*. *Journal of Indo-European Studies* 41: 458–479.
- Simon Zsolt (2009), Az indoeurópai főnév-terminológia. *Nyelvtudományi Közlemények* 106: 227–241.
- Slade, Benjamin (2008 [2010]), How (exactly) to slay a dragon in Indo-European? PIE **bheid-* {*h₃ég^whim*, *k^wími-*}. *Historische Sprachforschung* 121: 3–53.
- Storrer, Angelika (2006), Funktionen von Nominalisierungsverbgefügen im Text: Eine corpusbasierte Fallstudie. In: Proost, Kristel – Winkler, Edeltraud (Hrsg.), *Von Intentionalität zur Bedeutung konventionalisierter Zeichen*. Festschrift für Gisela Harras zum 65. Geburtstag. Narr, Tübingen. 147–178.
- Stüber, Karin (1997), Urindogermanisch **h₁nóm-n* „Name“, **h₂óng^w-n* „Salbe“ und der Ablaut der neutralen *n*-Stämme. *Die Sprache* 39: 74–88.
- Szemerényi, Oswald J. L. (1996), *Introduction to Indo-European Linguistics*. Oxford University Press, Oxford.
- Tichy, Eva (2004), *Indogermanistisches Grundwissen für Studierende sprachwissenschaftlicher Disziplinen*. 2. Aufl. Hempen, Bremen.
- Traugott, Elizabeth Closs (1999), A historical overview of complex predicate types. In: Brinton, Laurel J. – Akimoto, Minoji (eds), *Collocational and Idiomatic Aspects of Composite Predicates in the History of English*. John Benjamins, Amsterdam – Philadelphia. 239–260.
- Tremblay, Xavier (2004), Die Ablautstufe des Lokativs der akrostatischen Nomina. *Apophonica III*. In: Hyllested, Adam et al. (eds), *Per Aspera ad Asteriscos*. *Studia Indogermanica in honorem Jens Elmegård Rasmussen*. Institut für Sprachwissenschaft, Innsbruck. 573–591.
- Untermann, Jürgen (1993), Gr. ἔθηκα = lat. *fēcī*, gr. ἦκα = lat. *iēcī*? In: Meiser, Gerhard (Hrsg.), *Indogermanica et Italica*. Festschrift für Helmut Rix zum 65. Geburtstag. Institut für Sprachwissenschaft, Innsbruck. 461–468.
- VIA = Verba, Chlodwig H. (1997), *Verba Indoarica*. Die primären und sekundären Wurzeln der Sanskrit-Sprache. Pars I: Radices primariae. Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, Wien.
- Vincze Veronika (2008), A puszta köznév + ige komplexumok státusáról. In: Sinkovics Balázs (szerk.), *LingDok 7*. *Nyelvész-doktoranduszok dolgozatai*. SZTE Nyelvtudományi Doktori Iskola, Szeged. 279–297.

- Vincze Veronika (2011), *Semi-Compositional Noun + Verb Constructions: Theoretical Questions and Computational Linguistic Analyses*. Doktori (PhD) disszertáció. Szegedi Tudományegyetem, Szeged.
- Wackernagel, Jakob (1892), Über ein Gesetz der indogermanischen Wortstellung. *Indogermanische Forschungen* 1: 333–436.
- Watkins, Calvert (1978), Remarques sur la méthode de Ferdinand de Saussure comparatiste. *Cahiers Ferdinand de Saussure* 32: 59–69.
- Watkins, Calvert (1995), *How to Kill a Dragon. Aspects of Indo-European Poetics*. Oxford University Press, New York – Oxford.
- Weiss, Michael (2015), The comparative method. In: Claire Bowerman – Bethwyn Evans (eds), *The Routledge Handbook of Historical Linguistics*. Routledge, New York – London. 127–145.
- Zsilinszky Éva (1996), Állandó szókapcsolatok a XVII. századi jogi szövegekben. *Magyar Nyelvőr* 120: 92–96.